

Gross Arnold: Kisvárosi álom I.

Műveld a csodát, ne magyarázd!

Három ember, ha egy térben – mondjuk egy színházban áll, még nem alkot valódi csoportot. Éppen csak most ott vannak, azonos helyen. Hogy csoporttá váljanak, lennie kell – a puszta együttléten, várakozáson túl – valamilyen közös ügyüknek is. Nincs ez másképp a képzőművészeti kiállítások esetében sem. Ha három művész képeket rak a falakra, vagy az általuk illusztrált könyvek lapjait mutatja be, még nem jöhetne létre valódi csoportos kiállításuk. Ők csak az előadásra várva töltik az időt. Ha azonban a három művésznak vannak közös ügyei, valódi találkozási pontjai, az már más. Arról már beszélni, írni is érdemes.

A Nagy István Képtárban 2006 decemberéig a magyar grafika három élő klasszikusa: Gross Arnold, Kass János és Richter Ilona alkotásai tekinthetők meg. A három grafikus egy alkotógenerációt képvisel, a Magyar Képzőművészeti Főiskolát is egy időben, ugyanazon mesterek irányításával végezték el. Bár útjaik ezután szétváltak, az

élet, a gondviselés szele messzire repítette őket egymástól, valahol mélyen a felszín alatt, a láthatatlanban megkapaszkodó gyökereik időről időre emlékezésre, számvetésre, találkozásra készítik őket. Bár a három művész hosszú évtizedekig alig találkozott egymással, a régóta dédelgetett közös kiállítás és találkozás gondolatára azonnal igennel feleltek.

Közös szellemi gyökereik, grafikai munkásságuk és a könyvvel való kapcsolatuk ellenére eléggé mások ahhoz, hogy egymás mellé tett munkáik első pillantásra megkülönböztethetők legyenek. Érdemes tehát megnézni őket együtt és külön-külön is.

Kass János Szegeden született 1927. december 26-án. Keramikus mesterlevelet 1946-ban kapott. Az Iparművészeti Főiskolán tanult 1946-1949 között, majd a Magyar Képzőművészeti Főiskola grafika szakán végzett 1951-ben. A lipcsei Hochschule für Grafik und Buchkunst könyv-

művészeti tanszéken 1960-1961 között aspiráns. Az Új Írás c. folyóirat művészeti szerkesztője 1965-1973 között, 1973-tól postabélyegeket is tervez. 1967-től a Magyar Iparművészeti Főiskola grafikai tanszékén tanít. Munkácsy-díjas (1954, 1967), érdemes művész (1977), kiváló művész (1986). A Magyar Köztársasági Érdemrend tisztikeresztjét 1992-ban kapta meg. Kosuth-díjas (1999) grafikusművész.

A Brüsszeli Világkiállításon, Moszkvában, Brnóban, Torontóban, Pozsonyban, São Paulóban, magyar és német „Szép könyv” versenyeken nyert díjakat. Lipcsében, 1966-ban a könyvművészeti kiállításon „A legszebb könyv” díjat kapta. A Magyar Festők Társasága, az ATIPY ICTA, a Double Crown Club (London), Compagnons de Lure, valamint a Német Könyvművész Szövetség tagja. Szeged díszpolgára. 1985 óta állandó kiállítása van Szegeden, a Móra Ferenc Múzeum Kass Galériájában.

Kass János sokrétű grafikai munkássága az irodalmi és zenei inspirációból bontakozott ki. A 60-as évektől kezdve biztos rajztudásról árulkodó, könnyed és elegáns vonalvezetésű, sokszor stilizált, mégis expresszív formavilágú művei hozzájárultak a szöveg mellett a rajz autonómmá válásához, a könyvillusztráció fogalmának modern átértelmezéséhez. *A kékszakállú herceg vára* című Bartók-mű analógiájából született sorozata nem csupán a kultúra különböző területeinek találkozási pontja, hanem egy rendkívül sokoldalú és gazdag életpálya szellemi stációinak szimbóluma is lett. A képzőművészeti mellett a 60-as évektől publicisztikai munkássága is jelentős, főként a könyvművészet tárgykerében.

Három, egymáshoz szorosan kötődő Kass-műsoport jelenik meg különös erővel a bajai kiállításon. Az egyik a szakrális, bibliai tárgyú alkotások csoportja: Biblia-sorozatával, Szent Ferencel, Szent Györggyel, a második műsoport, amely magára vonja a figyelmet, az irodalmi ihletettségu Hamlet-sorozat, a harmadik pedig egy Bartók-émlékmű, s egy Bartók-műre komponált szita-sorozat, a Kékszakállú herceg vára.

Kass János finom eleganciával megrajzolt hőseit, „emlék-műveit” a mitológiából, a Bibliából, a magyar mondavilágból, a mese-, az irodalom, a zene vagy a történelemkönyvek lapjaiból meríti, mintázza. Keze nyomán újjászületik minden szent és profán: csodaszarvas és eltévedt lovas, Noé és Mózes, hercegek és hercegnők, Judit és a Kékszakállú. Művei áttetszően tiszták, végtelenül őszinték és egyértelműek. Titokzatosak, varázslatosan szépek.

Szent Ferenc

A kékszakállú herceg

De vajon mi a titka a Kass-képekből sugárzó szépségnek és erőnek? Milyen forrásból táplálkozik a művész, amikor a kifejezés szépségének és erejének e csodálatos harmóniáját képes megteremteni? Ez a forrás, ez a titok nem más, mint saját magunk ősi, természetes, meztelen valósága: a gyermek, a gyermekien természetes és ösztönös, igaz lét tiszta ereje. Kass János grafikai lapjait őszintének, erős érzelmi töltetűnek, a többször ismétlődő motívumokat is egyszerinek, újra megkapónak érezzük. Mozgásábrázolás nélkül is lendületesek, a dinamikus zártság élménye újra és újra rabul ejt.

Kass János grafikaiban örökkévaló üzenet született: a meditációra, a száműzetésre ma nincs idő, pedig innen ered minden fontos tanulság – a „nagy mű”. Ebben segít nekünk a művész, mikor műveivel kiemeli a fontosat, a lényegest. A velünk és általunk létező választások metszéspontját. E világi körtáncban, a szent és a profán egyesülésében fogant az a művészet, amely a tudománnyal szemben szabad. Megismerés, mégis lélekünnep, papírra lényegült katarzis, békesség, remény. Mindig itt és most.

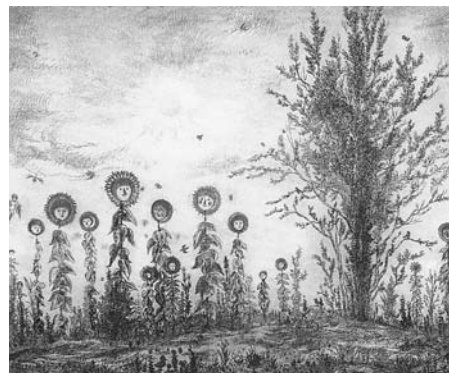
Gross Arnold Erdélyben, Tordán született 1929. november 25-én. A világháború után, 1947-ben szökött át Romániából Magyarországra. Tanulmányait igen fiatalon kezdte, a Magyar Képzőművészeti Főiskolát 1953-ban végezte el. Mesterei: Hincz Gyula, Kádár György, Konecsni György és Koffán Károly voltak. Nagy

hatással volt rá barátja, Kondor Béla, valamint Szabó Vladimír. Munkácsy-díjas (1956, 1967), érdemes művész (1987), Kossuth-díjas (1995) grafikusművész.

Édesapja, Gross Károly nyomdokain haladva, aki festő és rajztanár volt Erdélyben, maga is festőként kezdte pályafutását. Korai akvarelljei rendkívüli tehetségről és kompozíciós, valamint kolorista készségről tesznek tanúbizonyságot. Főiskolai éve alatt a Szépművészeti Múzeumban behatóan tanulmányozta a régi mestereket, különösen Rembrandt és Dürer rézkarcait, s maga is ezt a műfajt kezdte művelni. Ennek nyomán Gross Arnold műveit páratlan technikai tudás, finom vonalvezetés, összefogott kompozíció és tartalmi formai tisztaság jellemzi.

Az 1950-es években alakította ki egyéni, senki mással össze nem téveszthető stílusát. Művészete a rézkarc teljes megújításán alapszik. A korábbi egyhangú, fekete-fehér műveket a szivárvány színeiben pompázó, sodró lendületű, mégis nyugalmat és harmóniát árasztó képek váltották fel. Rézkarcain egyetlen négyzetmilliméternyi terület sem maradhat szabadon, a lapokat sajátos tündérvilágának városai és lakói népesítik be. Reális elemekből alkot irreális, a szürreálison is túlnövő világot. Valós részletekből felépített, sokszor látomásosnak tűnő világa már-már groteszkbe hajlik, de képein nyoma sincs torz vagy deformált alakoknak. Az elrendezés szokatlanágából adódik a stílus definiálásának bizonytalansága. Szimbolikája egyedien oldható fel sem a középkori olvasattal, sem az ismert kódokkal. Szentkuthy Miklós „karácsonyfa-opusz”-nak nevezte el Gross Arnold művészetét. A gazdagon illusztrált lapokat monokróm vagy polikróm színezéssel nyomja papírra, hogy azután kézzel igazítsa ki a színezést.

Egy vallomásátában arról ír: annyi baj, gond, bánat és szörnyűség vesz körül minket a világban, hogy azt nem szabad még a művészetbe is beengedni. „Kétségtelen:

Napvirág

sűrű vonalhálóval dolgozom. És az is bizonyos, ezt az összekuszálódott világot nem kívánom képeimen még jobban összekuszálni. Úgy gondolom, ha valaki képet akaszt a falra, nemigen szereti, ha ijesztgetik. Feloldást is szeretne. De persze a feloldás nem gondolatlan. Ha ideált keresnek, azt mondanám: mozarti kép kell.”

Mozarti minta. Sokkal többet árul el ez róla, mint bármiféle hosszú méltatás. Hiszen érezzük, tudjuk, ha látjuk alkotásait: minden őt szolgálja, ami élő, ami szellemi, ami anyagi, ami művészet és ami kézművesség, emberre ráruházott képesség, erő. Organikus művész, az egyetemességben gyökerezik kitéphetetlenül, számára a lét nem elidegenülő, kreált fantazmagória, hanem lehetőség, játéktér a teremtés egységének kifejezésére. Egy éber álomvilágként megélt, elíziumi mezővé varázsolt hatalmas, gyermekien tiszta és boldog világ. Születés szerint is jócskán utána következőként részemről ez a be- és felismerés is eleendő volna rangja meghatározásához. Elvégre az évszakokat is nehéz meghaladni.

Richter Ilona a Komárom megyei Környén született 1928. április 22-én. A család 1931-ben Soltvadkertre költözött. A Magyar Képzőművészeti Főiskola grafikai szakán diplomázott 1952-ben, mestere Konecsni György volt. Művészeti továbbképzéssel töltötte pályája induló korszakát 1956-57-ben Svájcban, Walter Linssenmaier tudományos illusztrátornál.

Tengeri pillangócska

1955-ban Munkácsy-díjjal, 1983-ban Frankfurt am Mainban „Die schönsten Bücher der Bundesrepublik Deutschland” díjjal, 1984-ben nivódíjjal, majd „Az év gyermekkönyv illusztrációja 1988” (IBBY) díjjal, 1989-ben nivódíjjal, 1994-ben a Magyar Köztársaság környezetvédelmi és területfejlesztési miniszterének emléklapjával, 1998-ban József Attila-emléklappal kitüntetett grafikusművész.

A Magyar Természettudományi Múzeum és a Magyar Nemzeti Múzeum tudományos illusztrátora 1952-60 között. A nápolyi Zoológiai Állomás munkatársaként 1960-73 között az intézet *Fauna e Flora del Golfo di Napoli* című tengerbiológiai monográfia-sorozatának 39. és 40. kötetét illusztrálta. A szegedi József Attila Tudományegyetem Növénytan Tanszékének munkatársa 1975-90 között, a müncheni Zoológiai Egyetem ösztöndíjasa 1985-86-ban.

Richter Ilonát elsősorban a botanika kitérő akvarellistájaként tartják számon. „Modelljeimet – vallja önmagáról –, az apró, mikroszkopikus lények egy-néhányát porosodó egyetemi preparátumokról ismertem, ahol színtelen kocsonyás anyaggá törpült a legcsodálatosabb, legszínesebb világ. Biztonságra vágytam ebben a sok bizonytalanságban. Valami példára, amitől megszeliődül a riasztó ismeretlen. Nyomokat kerestem, amin elindulhatok. Magyar nyomokat Nápolyban. És megtaláltam a sok évszázados ösvényt. A Vico Donnaregina Ungheresétől a Stazione Zoologica Apáthy-szobájáig. Hazataláltam Nápolyban. Ismerős és barátom lett minden. Ezek a nyomok otthont jelentettek. Példát adtak, de példát követeltek. Tanítottak, de felelőssé tettek minden lépésemért. Minden vonásomért.”

Egy rajz egy apró, mikroszkopikus lényről. A látható világ egyik legapróbb teremtményéről. Egy rajz, egy érintés. Mint Michelangelo híres művén, Ádám teremtésén. Egy fuvallat, egy lehelet, egy mozdulat. A teremtés maga. Egy érintés, egy csepp élet. Egy csepp valóság. A tökéletesség maga. Olyan isteni, olyan művészi jel, amely akár a tenger egy cseppjében rejtőző apró lény, akár az apró fűszálak alatt megbúvó mezei virág, picli hangya: egy másik valóság felé nyit távlatot. Az ősi, aprócska lények, a teremtés utolsó tanúi olyan jelentést hordoznak, amely egyszerre idézi fel az aranykor elvesztett csendjét és a kétféle valóság – menny és föld – közé teremtett első érintés melegét. Akár a vágyak végtelen szivárványíve, egy tökéletes ölelésből fogant beteljesülés, a szabadság kozmikus teljesség,

Fürtös gyöngyike

ge, a vízzel, a földdel, a levegővel elrendelt angyali nász. Mindenkor valami különös harmóniát, új és új lendületet ajándékoz a hangtalan létezésnek.

„Ha a tudomány egy állomáson megáll, ha határt szab magának, akkor a művészeteknek van még értelme, van még mit tennie, van még kutatási tere.” Mert a műalkotás időtálló, és ezzel az egeből öröklött örökkévalósággal könnyedén kiszabadul a közhelyek fogságából, a perckaloda szorításából.

Együtt szemlélve a három alkotó munkáit, elmondható: nem pusztán azok a bizonyos gyökerek, de számos szemléletbeli hasonlóság is feljogosítja őket közös kiállításra. Ilyen a megszokott sémákat elvető térszemlélet, a természet mintáját követő, egyszerűségükben szép elemek használata, a sallangmentes, őszinte gondolkodás és közlésmód, a néha iróniával, néha romantikus ízekkel fűszerezett vonzalom a teremtés, az élet, az elmúlás és a halál klasszikus művészeti témái iránt és a kortárs szellemű, ám a bővítet elutasító gondolkodásmód.

Keveseknek adatott meg az a hitelesség, mellyel ők hárman életművüket teremtették. Mert nem könnyű az Isten titkainak kikémlése, miközben a kémlelő rendre kitakarja sebeit, leleplezi önmagát. Számukra sem volt könnyű, de ők nem is ezért választották. A miértekre, a titkokra egyetlen közös válasz, magyarázat létezik, egy mondat: „ha rájössz is valamire, műveld a csodát, ne magyarázd.”

Gross Arnold, Kass János és Richter Ilona tárlata 2006. decemberéig látogatható Baján a Nagy István Képtárban.

Kovács Zita

Hegedűszó Gemencben

Csillagokért magasodtam – s a földre hajoltam madarak lábnyomát imádni
(Váci Mihály)

Sipos Mihály matematikus a *Muzsikás* együttes primása, a zenekar alapító tagja. Hegedűjével az egész világot bejárta. A Muzsikással fellépett olyan híres koncerttermekben, mint amilyen a Carnegie Hall New Yorkban vagy a Royal Albert Hall Londonban. De muzsikálnak ők iskolás gyerekeknek tornatermekben is.

A primás még kirándulásaira is magával viszi hangszerét. No nem feltétlenül a gyakorlat, inkább a barátság, barátkozás miatt. Nem volt ez másként első gemenci látogatásakor sem. A menetrend szerinti busszal érkezett Érsekcsanádra feleségével, hóna alatt a hegedűvel. A Veránkaszigeti szálláshelyen azután baráti körben, vörös bor mellett előkerült a tokból a hangszer. Még a nemzeti park – akkoriban ott legelésző – hucul lovai is megtanulták a Szól a kakas kezdetű népdalt...

Sipos Mihály ritkán ad interjút, de a *Bajai Honpolgárral* kivételt tett. Hogy miért, az – úgy gondolom – egyértelműen kiderül az általa elmondottakból:

„Régi olvasója vagyok a *Bajai Honpolgárnak*. Igazi polgári lap, amely bemutatja, hogy milyenek is voltak elődeink, milyen volt az élet Baján és környékén. Fontos, hogy érdekeljenek a hagyományaink, és az is fontos, hogy felhasználjuk hagyományainkat mostani életünkben. A *Muzsikás* együttesnél is alapvető kérdés: hogyan élhetünk avval a muzsikával, ami a régiekről ránk maradt, mennyire fontosak az ő álmaik, vágyaik a mai embernek. Tudjuk, hogy lélektanilag, biológiailag erősen hasonlítunk a régebben élt emberhez. Kell lennie olyannak, ami a megváltozott körülmények között is használható: a vers, a szokások vagy a zene, a tánc, amelyek elringatnak, az ősidőkbe, és az egyén korai gyerekkorához is visszavezetnek. Nagyon mélyen bennünk vannak. Ma állandóan körül vagyunk véve zenével, de ezt a zenét sokszor nem zeneként használjuk, hanem egyfajta hangfedésnek, ami sok mindent eltakar előlünk, ami gátolja, hogy gyakrabban elgondolkozzunk a vizekről, az erdőkről, hallgassuk a természet mesélését, zizegését, és ezáltal ápoljuk a lelkünket, mint elmúlt korszakbeli őseink.

A *Muzsikás* együttesben célunk, hogy Kárpát-medence népzenejét tanuljuk, átszűrjük az idegrendszerünkön, és megismertessük kortársainkkal. Ez végül is mai,

modern városi zenélési forma – ha tetszik – hagyományaink mai muzsikálásban való megjelenése, továbbélése.

Természetesen vannak olyan törekvéseink is, amilyenek régebben nem, vagy nem úgy voltak, de számunkra valamiért kedvesek. Például szívesen muzsikálunk klasszikus zenészekkel, akik eljátszanak egy Bartók-darabot, mi pedig bemutatjuk azt a zenei környezetet, ami Bartókot inspirálta az elhangzott mű megírására.

A zenei általános iskolák vagy zeneiskolák, ahol tanultunk, erősen támaszkodtak Kodály módszerére. Tehát arra, hogy először énekeljünk valamit, majd utána ezt az éneket használjuk a belső hallás kifejlesztésére majd a szolmizálás megtanulására, a bonyolultabb dallamok, az összhangzatok kifigyelésére, és így tovább. Kodály tanár úr szándéka ugyanis az volt, hogy az egyszerű, hagyományos énekléstől elindulva minél többen eljuthassanak a bonyolult, összetett, modern zenéig, a gregoriántól a kortárs zenei törekvésekig.

Nálunk a Lorántffy zeneiben, ahová én is jártam, később különféle felméréseket végeztek. Az derült ki, hogy a zene mellett – talán a ritmusnak köszönhetően – jó sportolók is voltunk, és ami talán már kicsit meglepőbb: matematikában, fizikában, biológiában, sőt történelemben, irodalomban is eredményesen vettük fel a versenyt a kortársainkkal, jóllehet heti hét (7) énekóránk volt, és mellette még két karének, egy vagy két zenekari próba, a főhangszer, mellékhangszer, népi tánc és különféle szereplések. Érdekes, hogy ezt nem éreztük túlterhelésnek. Gyakorlatilag egyfolytában zenei közegben éltünk. Emlékszem, a felső tagozaton volt olyan tanárunk, aki úgy kezdte az óráját: Na kérem, akkor, amíg beírok, énekeljenek valamit. Hát ez olyan szép volt – mondta a tanár úr –, hogy ma csak három fognak felelni, utána pedig a pleisztocén korról mesélek valami olyat, ami ritkán hallható. Egy tanárnő pedig kinyitotta velünk az ablakot, hogy bejöjjön a friss levegő, és szintén éneklésre biztatott. A szünetekben zengett az egész iskola. Sőt arra is emlékszem, hogy énekórán kiküldtek egy-egy tanulót az osztályból – engem is többször –, hogy itt van egy ismeretlen népdalkottája, tessék megtanulni fejben, jöjjenek vissza öt perc múlva, és akkor én tanítom meg az egész osztálynak. Kodály tanár úr

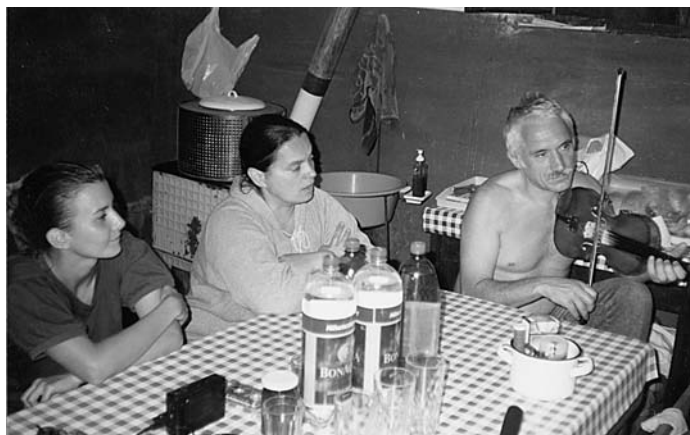
havonta legalább egyszer eljött meghallgatni egy énekórát, de az akkor éppen Budapestén koncertező híres művészek is meglátogatták iskolánkat. Egyesek közülük csak arra voltak kíváncsiak, hogy hogyan zajlik le egy énekóra, mások magukkal hozták a hangszerüket is. Maradandó emlékem, amikor a szeniális hegedűs, Yehudi Menuhin játszott a tornatermünkben. Én meg, mint afféle rossz gyerek, a bordásfal fölött csimpaszkodtam, és így fölülről, közvetlen közlől láttam a kézmozdulatait. Máig bennem van, ahogy muzsikált. Ugyanilyen felejthetetlen élményem, ahogy Pablo Casals egy katalán népdalt játszott nekünk, majd pipázgatva válaszolt kérdéseinkre. Egyikünk azt kérdezte, hogy Casals bácsi, hogyan tetszik gyakorolni? Erre azt válaszolta, hogy reggeli után kimegyek a kertbe, egy árnyékos fa alá húzom a nyugágyamat és lefekszem. És akkor úgy, hogy a hasára tetszik tenni a csellót? Nem, nem. De mégis hogyan lesz ebből gyakorlás? Úgy, hogy fejben végiggondolom a darabot. Hogy mitől szép, mi a fontos ebben a zenében, és akkor már adódnak az ujjrendek, mindaz, ami egy gyakorláshoz kell.

Kodály tanár úr nem volt ilyen beszédes. Amikor meglátogattott bennünket, szótlánul beült az utolsó padba. Majd az óra végén egy – maximum két – mondatot mondott, de nem többet. Az egyik ilyen mondata – amit nagyon furcsának találtunk – ez volt: Kérem, a szünet a zene nagyon fontos része! Gyerekfejjel persze nem értettük, hogy miképpen lehet a zenében az fontos, amikor nincs is zene. Ma, sok évtizeddel később már tudom, hogy sokszor az a rengeteg hang csak azért van, hogy megszülethessenek azok a bizonyos telített szünetek.

No, de mi a helyzet manapság? A zeneiskolákban heti három, a többiben mindössze egyetlen énekóra szerepel a tanmenetben. Ezért gondoltunk arra a *Muzsikás* együttesrel, hogy elmegyünk évente ötven iskolába, és ott egy intenzív zeneórát tartunk sok népzenevel, sok utalással Bartókra és Kodályra. Így jöttünk el már kétszer is Bajára és környékére. Jó ilyenkor látni a gyerekek szemét, ahogy rácsodálkoznak a hangszereinkre, a muzsikára. Valószínűleg többen közülük ezt már nem felejtik el, és beépül az életükbe. Talán éppen ezért fognak a jövőben meghallgatni valamilyen számukra új zenét, vagy éppen ezért ismer-

Tornatermi zeneóra

Gemenci vendégségben

rik fel azt, ami csak hangfedésként ér el bennünket. Ezt a törekvésünket egy idő után szerencsénkre felkarolta a MOL, ami példaértékű a tekintetben, hogy tehetősebb emberek, vállalkozások segítsék, támogassák az iskolákat, a kultúrát. Én nagyon örülök ennek a lehetőségnek, mert így a nagy külföldi koncertjeink muzsikáját, hangulatát hozhatjuk el az iskolákba, és juttathatjuk el élményszerűen a tanulókhoz ezt az értékes muzsikát.

Elődeinknek a szokások – köztük a zene – sokkal fontosabbak voltak, mint a mai ember számára. De még ennél is lényegesebb volt számukra a természet közelsége,

megfigyelése, együttélés a természettel. Miként a zene – ha odafigyelünk – vezeti az érzéseinket, ugyanúgy ezt teszi velünk a szél zúgása, a patak csobogása, erdőben a levelek zizegése, vagy az égbolt, egy nagy homokfelület, vízfelület látványa. Mindezek gondozzák azokat a rejtélyes agyi hullámokat, amelyekre a modern tudomány is felfigyelt. Érdekes, hogy a népzeneészek közül sokan szívesen járnak az erdőket, hegyeket, vagy időznek vizek partján. Bartókra is jellemző volt, hogy szép természeti helyekre vonult vissza, hogy a benne sűrűtményként, indulatként, zenei ősmagként feszülő megszületendő műveket világra hozza.

Akik közelebbről ismernek, tudják rólam, hogy mániákusan járom az erdőt gombát, gyógynövényt keresve. Ez persze jó ürügy ahhoz, hogy az ember figyelje a természetet és a saját belső világát, és hagyja, hogy ezek valahogy egymásra hangolódjanak. Az erdőjárás nálunk családi tradíció. Szüleimmel, testvéremmel kezdtük, majd feleségemmel, gyerekeimmel, most pedig kis unokáinkkal folytatjuk, aki legutóbb babakocsiban végigaludta a túrát, csak éppen akkor nyitotta ki a szemét, amikor egy őzike szaladt át előttünk, meg amikor madárcsicsergést hallott...”

Schmidt Antal

Apró csodák

Címerek a Türr István Múzeum gyűjteményeiben

Kisasszony hava van a Gergely-naptár szerint. Augusztus 20. sokrétfű ünnep: Szent Istváné, a magyar államiságé, a törvényességé, az új kenyéré – s nem is gondolunk rá, hogy a nemzet és állam szimbólumáé, a címeré és a zászlóé is.

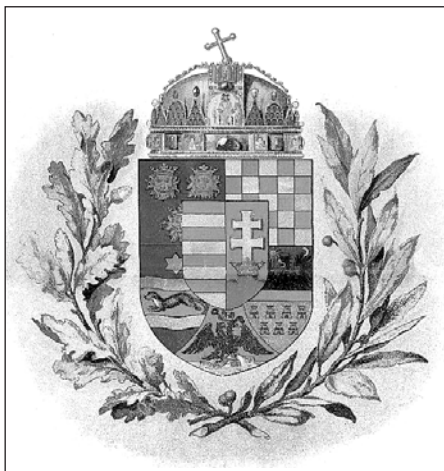
A heraldika (cíمرتán) nyelvét „magyarítva” mutatjuk be a magyar állami címer, a városcímer, valamint a megyecímer változásait, megjelenési formáit a Türr István Múzeumban található tárgyakon keresztül.

A mai alkotmányban leírt címer hosszú évszázadok változásainak eredménye. A heraldikai szabályok bonyolultak, néhány alapvető szabályt azonban ismernünk kell: A címerpajzs a legfontosabb elem, e nélkül nincs címer. Alakja változó lehet, de ez a címer lelke. A címerben színek és fémek (arany, ezüst) jelennek meg. A szabály az, hogy csak egyféle szín alkalmazható, tehát nem lehetnek a kéknek, vörösnek stb. árnyalatai, valamint színre szín, vagy féme fém nem alkalmazható. Kivétel a „természetes szín”, s ez Baja címerében meg is jelenik. Az ábrázolás stilizált, soha nem lehet három dimenziós érzetet keltő.

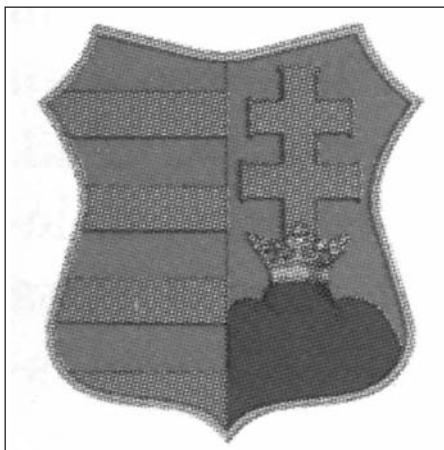
A magyar címer kialakulása, szabályokban rögzülése évszázadokat felölelő folyamat. Mai elemei, vagyis a kettős kereszt, a hármashalom és a vörös-ezüst vágás (Árpád-sávnak is mondott sávózás), a pajzs fölé helyezett Szent Korona a XVII. század elejére alakult ki. Ez a címer kiscímer néven ismeretes.

Magyarország királyai hosszabb-rövidebb időn át számos területre kiterjesztették uralmukat, így alakult ki a nagycímer. Mint-hogy a külpolitikai vagy egyéb megfontolások miatt egyes tartományokat nem szerepeltettek, alkalmazni kezdték az országcímernek egy olyan változatát is, amely a „kapcsolt részek” és „melléktartományok” címereinek csak egy részét ábrázolta. Kialakult a „középcímer.” (Bertényi Iván)

A magyar középcímernek két változatát is bemutatjuk. Az egyik az 1895-ben kelt rendeletben közzétettek szerint: a külső pajzs négy mezőre oszlik. Balra fenn Dalmácia, mellette Horvátország, balra lenn Szlavónia, mellette Erdély címere. Alul ékszerűen Fiume. A középcímet az 1915. évi törvény szabályozza. A két középcímer közti különbség csak annyi, hogy a címerpajzs alsó, csúcsos részét megosztották, Fiume mellé Bosznia-Hercegovina címerének egy része is felkerült.

Sajátos történelmi korban alakult ki az ún. Kossuth-címer, vagyis az 1848/49-es forradalom és szabadságharc alatt. Ezzel a címerrel még többször találkozunk majd Magyarország 20. századi történelmében. Egy reneszánsz pajzsra nevezett alapon a vörös-ezüst sávózás és a hármashalom és kettős kereszt osztotta pajzsról lekerült a Szent Korona.

A Károlyi-kormány alatt 1918-ban a Kossuth-címet, a Tanácsköztársaság idején semmilyen sem használták. (Pontosabban az ötágú csillagos pecséttel helyettesítették a címet hivatalos iratokon.)

A két világháború közti időben a koronás kiscímer volt használatban.

A második világháború után ismét „aktuálissá” vált a címerkérdés. A Kossuth-címet 1949-ig használták. A múzeum gyűjteményében két papírmásé címer található, melyről levágták a koronát ebben az időben. a Szentistváni ÁMK épültének homlokzatáról – Nagy András tervei alapján épült 1937-38-ban – is ekkor szedték le a koronát, igaz, a pajzstartó angyalok megmenekültek.

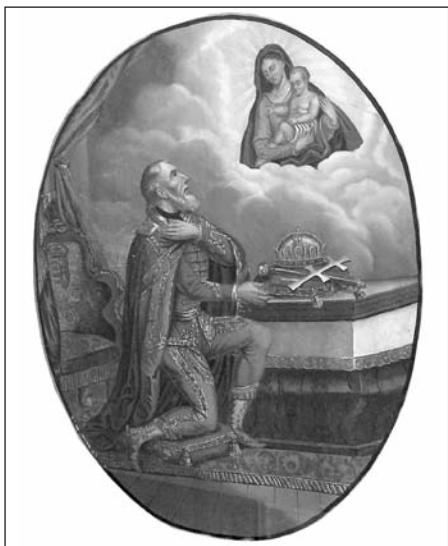
A fordulat évét követően változott a címer is 1949-ben. Rákosi Mátyás beszédében elvetette a Kossuth-címer megmaradását, mert az a száz évvel korábbi állapotot tükrözte. Az új címerrel pedig kinyilatkozta, hogy az „...az öntudatos szocialista munkás és dolgozó paraszt jelképe: a kalapács, a vörös csillag, a búzakoszorú és az aranyos búzakalász a piros-fehér-zöld nemzeti színekkel. Aki e címet látja, magyarázat nélkül is rögtön megérti belőle, hogy ez a dolgozók országát jelképezi.”

Az 1949-es államcímer, „mely más szocialista országok mintájára készült, hazánk szocialista jellegét valóban hangsúlyozottan kifejezésre juttatta, de ugyanakkor nem fejezte ki kellő súllyal hazánk magyar voltát (csak egy vékony háromszínű szalag utalt erre), s nem követte a történelmi hagyományokat sem. Emellett súlyosan vétett a heraldika szabályi ellen is: címerpajzsot nem alkalmazott, s így csak funkciója révén volt címernek nevezhető. Mindezen okok miatt sokak nemzeti érzését sértette. 1956 őszén nem élte túl.” (Bertényi Iván)

Néhány hétig élt a Kossuth-címer... Ezt követően alkotta meg Légrády Sándor az 1990-ig érvényes magyar címert. Ezt követően, 1990 júliusában az országgyűlés a koronás kiscímer tette a magyar nemzet és államiság jelképévé.

A bajai címer története kisebb időt és látószólag kevesebb gondot ölel fel. A török hódoltság alóli felszabadulás után 1696-ban Baja szabadalmazott kamarai mezőváros címet kapott, s az uralkodótól címet is. Minthogy a kiváltságlevél december 24-én kelt, a város címerében Ádám és Éva látható a paradicsomi almafa alatt. Címerleírás azonban nem maradt fenn. Ezért számtalan, az alkotók érzésvilágát tükröző címerábrázolást ismerünk. A csizmadia céh zászlaján – mely a várostörténeti kiállításban látható – egy szerelmi jelenetnek beillő városcímet láthatunk a magyar címer, valamint az uralkodó és felesége képmásának társaságában. Ezen a zászlón Szent István zsinóros, huszáros egyenruhában ábrázoltatik a korona, jogar és a kettős kereszt mellett, amint felajánlja országát a gyermekével ikonszerűen ábrázolt, felhők között megjelenő Szűz Máriának.

A második világháború utáni új hatalom eltörölte a város- és megyecímerek használatát, s csak 1974-ben szabályozta a Minisztertanács – a felszabadulás 30. évfordulója alkalmából – a helyi címer és zászló alkotásának rendjét.

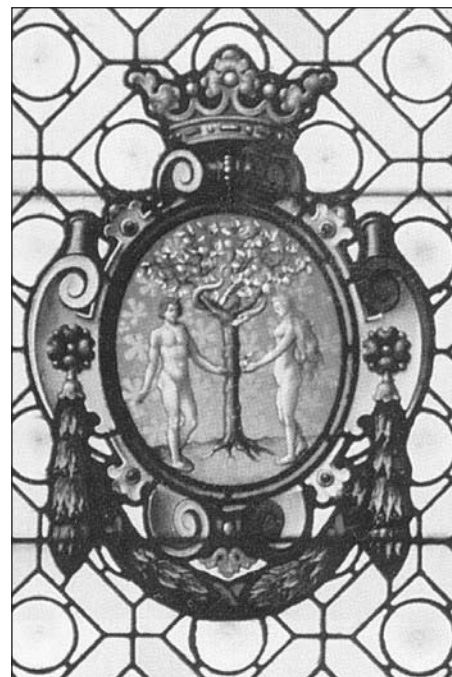
Ez időben jött létre Baja új címere, melynek leírása a következő: „A város címere mélykék alapjával a várost körülölelő Dunát és holtágait jelképezi., melyen arany ovális felületen gyümölcsöt termő fa áll, alatta emberpár. Az őket körülvevő piros sávok a városépítést és a természet erői felett győzedelmeskedő embert szimbolizálják.” A történelmi eseményre, annak biblikus tartalma miatt, utalás sem történhetett.

Baja Város Tanácsa 1989-ben alkotta meg azt a rendeletet, mely a mai címet és a címerhasználatot szabályozza. A címer leírása így szól: „, Baja város címere – felül koronával díszített – barokk rámás, tárcsa alakú pajzson búzavirágkék mezőben, zöld talajon álló barna törzsű, zöld levelű, arany gyümölcsű almafa, amelynek törzsén körülcsavarodó zöld kígyú kúszik felfelé. Az almafa alatt a pajzs jobb oldalán meztelen, természetes színű férfialak – a bibliai Ádám –, a pajzs bal felében a férfialak felé forduló, meztelen, természetes színű nőalak – a bibliai Éva – áll, almát nyújtva Ádámnak.”

A barokk rámás címer meghatározója minden bizonnyal a Városháza üvegablakának címerképe lehetett.

Ez a címerünk, s a leíráshoz képest bármely változtatás megengedhetetlen, hitelenséget jelent.

Néhány szó a megyecímerről.

Baja a török hódoltság előtt Bodrog megyei település volt. A török után Bács és Bodrog vármegye évtizedes perben álltak, mivel a határokból megegyezni nem tudtak. Az uralkodó 1802-ben az áldatlan pört – melyet még a világ nem látott – úgy oldotta meg, hogy a két megyét egyesítette. Az így létrejött Bács-Bodrog vármegye címerében Szent Pál szerepel a szenthez tartozó attribútumokkal ábrázolva. Ő volt látható Csonka Bács-Bodrog vármegye címerében is, amikor a megyeszékhely Baja volt 1921-1941 között. Ez a címer látható a Bányai Júlia Szakközépiskola – volt vármegyeháza – homlokzatán, illetve az épülettel szembeni úgynevezett tisztviselőházakon is.

A Délvidék visszafoglalásával a megyeszékhely ismét Zombor lett, s 1944 őszétől 1950-ig ismét Baja. Az ekkor két megye (Pest-Pilis-Solt-Kiskun és Bács-Bodrog) összevonásával létrehozott Bács-Kiskun megye székhelye Kecskemét lett. Összevonták a címereket is: a függőlegesen osztott mező bal oldalán Szent Pál, mellette egy kun vitéz látható.

A címereket, zászlókat, pecsétnyomokat bemutató kicsiny kiállításra várjuk látogatóinkat augusztus 9-től a múzeum emeleti kiállítótermébe.

Merk Zsuzsa

Egy szegény család vacsorája

(Bukovina-istensegítsi életkép – anno 1930)

Míntha a kémény is tudná, hogy alatta szűkösen van mindenből, vékonyan eresztette a füstöt a békességes, kék ég felé. Alatta málécska (puliszka) rotyogott az ércüstben. Összefogva az ez alatt égő pár hasábfával, jóleső meleget árasztott az ételre váró öt gyermek felé, nyálat gyűjtve ártatlan szájacskájukba.

„Mégkéne keverd a málét, Ferenc” – szólott az emberére Zena asszony, aki egy köcsög aludttejet tett vigyázva az asztalra. A sovány, magas ember, aki fél lábára sántított, és beszédhibás is volt valamelyest, ügyelve elnyomta a majdnem végigégett cigarettáját, de nem dobta el a csikket. Ezekből is cigaretta lesz, ha összegyűjt egy párat. Óvatosan tette a mellénye zsebébe. Naponta két-három cigaretta jelentette számára a luxust. Vízbe mártotta a málékeverőt, mielőtt a keveréshez fogott volna. Így nem ragad hozzá a drága, éltető anyag.

Sokáig kevergette, és hogy több legyen a puliszka, főtt krumplit is vegyített hozzá. Ezt pedig jól el kell keverni, hogy ne maradjon csomós. Igaz, hogy a puliszka minőségét rontja, de az éhes has nem kérdezi sokáig, hogy mivel tömik meg.

A két legkisebb gyermek egy pad mellé húzta a kisszékét. Ők ott kaptak egy tálká-

ba abból az aludttejből, amit az anyjuk a tegnapi napszám fejében kapott egypár lej mellé. Amíg Zenaném igyekezett a köcsög tejet igazságosan elosztani, arra gondolt, két nagy sóhaj között, hogy vajon holnap mivel tömi meg, dugja bé az éhes szájacskákat, mikor ehhez a málécskához is szomszéd komaasszonyától kölcsönözte a kukoricalisztet. A múltkori kölcsönt se adta még meg, s nem is tudja, hogy mikor s miből fogja megadni.

Ferencbám elégnék találta a málé keverését. Mielőtt a lappittóra (a puliszka alá használt, négysarkos falap) borította volna, kis ideig még a tűzön hagyta, hogy sülljen. Úgy sokkal jobban elválnak a puliszka az üsttől. Szép sárga, domború élet került a deszka-lapittóra, ígéretes párologással töltve be a földes padlójú szobát. Deszka-padlóra sajnos nem jutott.

Egy órát is szerettek volna venni, de a szegénység csak a napra nézést engedte meg óra helyett. A tükör is srégtörönten szolgált a szépítkezésnél, borotválkozásnál. Fogatékosságát azzal igyekezett pótolni, hogy a sovány arcot, majdnem megduplázva, szélesnek, kövérnek mutatta.

„Nyughassatok” – szólott rá Ferencbá a civakodó gyerekekre, akik az üst fenekéről

késheggyel, körömmel igyekeztek felfejegetni a kozmát. Hej! be jó ízt kölcsönözött annak is az éhség.

Végre az asztal lett a világ közepe, a majdnem csillogó napmálécskával a csillog tányéroktól körülvéve. Az anya a „bölc”, aki a kicsiből is tudott sokat varázsolni.

A gyerekek félig merítették tejjel a kanalat. Így tovább tart a kanál áldásos szájhoz emelgetése. Az apa után Ferencének keresztelt gyerekekre szólott rá az apja, aki mohóbban evett, mint a többi. „Szűkebben édd te a málét, s szűrd le a tejet!” A gyermek kezébe egy gondolat idejéig megállt a kanál, s a szüleit szíven ütő csodálkozással mondta: „Hát akkor aapa én mit egyek?” Csak az apja elszorult torka, s az anya szemében megcsillanó könnycsepp volt erre a felelet.

Az apa – hogy helyre billentse újra a megbomlott harmóniát – erőltetett szigorúsággal annyit mondott: „Ne tuggy csak annyit! Van é amivel bédugd?!” Erre aztán a kanalak békét teremtve kocogtatták a már majdnem üres tányérokat, igyekezve kimeríteni az utolsó cseppet is, mielőtt dicsérni kezdték volna azt, aki ételt, italt adott.

Lőrincz Gergely

A madáretető

Néhány éve az erkélyünk amúgy kihasználatlan, magasabb régiójában, az időjárás viszontagságaitól védett helyen elhelyeztem egy madáretetőt. Nem olyat, amit az interneten „madáretető” címszó alatt lehet látni. Nem fából készült, hanem kartondobozból. Mint általában mindennek, annak is az interneten néztem utána, hogy milyen magokat kell kihelyezni és hogy a szalonna jobb vagy a faggyú. Működött is rendszeren, télen sok madár megfordult az erkélyünkön, nagy-nagy örömről.

Az elmúlt télen kicsi volt a forgalom. Április elején azonban megjelent egy énekesmadár pár és az egyik, mint utólag kiderült, a hím, érdekes bemutatót tartott. A doboz előtt, annak magasságában szárnyait sűrűn csapdosva megállt a levegőben, majd beszállt a dobozba és onnan kinézett párjára, aki az erkély korlátján ülve figyelte.

Most már tudni akartam, hogy milyen madarak az albérlőink, ezért felvételeket

készíttem róluk, melyeket tudós barátomnak, Schmidt Tóninak mutattam meg, aki kiderítette, hogy házi rozsdafarkú párról van szó. Schmidt Egon jóvoltából pedig megtudtam, hogy a hím csak kiválasztja a fészkelőhelyet, a fészket a tojó építi.

A tojó igen szorgalmasan hordta a fészkek építéséhez felhasználható anyagot és pár

nap elteltével a fészkek el is készültek. Élelem-szerző körútjaik egyikét kihasználva feleséggel belestünk a dobozba, és egy szép, formás fészkekben gyönyörködhettünk.

Néhány nap múlva megszűnt a nyüzsgés, amiből arra következettünk, hogy a tojó lerakta tojásait és azokon ül. A hím ugyan néha megjelent, a szokásos szárnycsapdosással megállt a levegőben és belesett a dobozba, majd leszállt az erkély korlátjára és a farktollait rezgettette. Azt is megfigyeltük, hogy a tojó időnként kirepült a dobozból, hogy élelmet vegyen magához, a hím ugyanis nem eteti a tojót, miközben az ül a tojásokon.

A fiókák 2,5-3 hét múlva kikeltek, és ekkor kezdődött az igazi nyüzsgés, ami a fiókák növekedésével együtt fokozódott. Most már a hím is besegített a fiókák etetésébe.

A fiókák növekedése hihetetlenül gyors, hiszen a tojások lerakásától számítva három hét sem telt el, és az első, legmerészebb fióka már ki is repült. A feleségem vette észre, de azt hitte, hogy egy fióka kiestett a fészkekből, mert valószínűleg a szülei által gyakorolt zuhanórepüléssel hagyta el a fészket, hogy aztán az erkély padozata felett kiterjessze szárnyait, és puhán landoljon. Általában a függöny mögül szoktuk figyelni a madarak tevékenységét, és most is izgatottan lestük, vajon mi történhetett a fiókával, amikor, nagy megkönnyebbülésünkre, az asztal takarásából előtört. Később felszállt az asztalra, majd az erkély korlátjára, aztán eltűnt az erkélyről. Testvérei csak másnap hajnalban repültek ki, és reggel, amikor kinéztünk, már kettő a virágtartón, egy pedig az erkély korlátján ücsörgött. A szülei tovább etették őket, és nagyon érdekes volt figyelni, ahogy a tojó vagy a hím röptében adja át a bogarat vagy a pókot a fiókáknak.

Aztán a három fióka is elhagyott bennünket. Miközben írom ezt a kis történetet, madaraink a második fészkealja felnevelésén is túl vannak, és a szokásos, fészkek előtti tánccal próbálják fiókáikat kirepülésre ösztökélni. A fiókákat még nem láttuk, reméljük, ők is négyen lesznek, és mindannyian szerencsésen megérik a felnőttkort, hogy további fiókákkal örvendeztessék meg a természetszerető embereket.

Azért egy kicsit drukkolok, hogy egy harmadik költéshez az idén már ne legyen kedvük, ugyanis nagyon időszerű lenne lefestenem az erkély korlátját.

Fenyves László

Családi krónika – két képben

Az alábbi írásokat Tóthné Vancsura Márta bocsátotta rendelkezésünkre. Az egyiket nagyanyja, Drescher Ida vetette papírra, a másikat édesanyja. A közel fél évszázada lejegyzett két igaz történet közül az első az előző századforduló hangulatát idézi fel, a második az 1956-os év viszonyait: a pusztító dunai árvizet, a forradalmat és a leverése utáni kilátástalanságot.

Meszelj, Nanyikám!

Hát tudod, tündikém, mikor Nanyika kicsi lány volt, nyáron, amikor vége volt az iskolának, Nanyika mamája egy reggel azt mondta:

– Gyerekek, ma aztán jók legyetek, segyítetek, mert délben felülünk a vonatra és meglátogatjuk a zombori nagymamát meg a nagypapát!

Aztán a padlásról lehoztak egy nagy, otromba koffert, és megkezdődött a pakolás. Hej, volt ám kapkodás és izgalom, zenebona – hát még az ebédnél – igazán, alig csúszott le az étel, de végre csak eljött a nagy pillanat, amikor édesapánk azt mondta:

– Na, gyerekek, töröljétek meg a szájatokat, a kocsi már régen kint vár a ház előtt!

A kocsis mellé tették a nagy koffert, a mama meg a kicsi Stefikéje leültek a nagy ülésre, Ida és Margit a kis ülésre, egy inas a bakra.

Kezet csókoltunk apukánknak, csattant az ostor – és repültünk! Mindenki megbámulta az ifjú Drescher kisasszonyokat, mert szörnyű szépek voltunk ám!

Volt rajtunk egyforma sötétkék Árpád-ruha, vagy esetleg sárga, és hozzá – cilinderkalap! Mert akkor a kicsi lányok is azt hordták.

– Nanyikám, mi is az a cilinderkalap? Olyan, mint a lámpa cilindere?

– Nem, tündikém, kicsit alacsonyabb és szélesebb, éppen megállt egy kislány feje búbján, de nem baj, gumi tartotta. Az enyém szürke volt. (Szép lehetett, mondja ő, meggyőződés nélkül.) Na és fényes volt és kemény.

Na mindegy, már a vasútnál voltunk, kászálódunk lefelé. Jött két hordár, leemelték a nagy koffert, az inas ment jegyet váltani, szegény mamám pedig vesződött a három csemetécskével, és olyan piros volt és melege volt szegénynek – és sokat kikaptunk, mikorra végre elhelyezkedtünk egy II. osztályú szakaszban. Jaj, első dolgunk volt a cilinderkalapokat levenni és bedobni a táskatartó hálóba, azután kidugtam a fejemet az ablakon, hogy az indulást élvezzem, de ó, mit, azaz kit látnak szemeim?!

– Lenke! Lenke! Ti is utaztok? A Grószai is? Jaj, ide gyertek! Ti hová mentek? Hód-ságra? Jaj, de jó, Zomborig együtt leszünk!

(– Ne kiabálj, szól hátul a mamám...)

Lenke pedig egyszerűen és finoman:

– Nem utazhatunk együtt, mert mi első osztályon utazunk.

Hát persze, ilyen szép rózsaszínű bébé ruhában meg csipke bébéalapban csak első osztályon lehet utazni – és pontosan a mellettünk lévő első osztályú bársonyüléses szakaszba kászálódunk.

A kalauz – („Mi az, Nanyikám?”) – megvárta, míg minden kövér mama, grószai meg kislány szerencsésen a helyére tápázkodott, becsapta az ajtókat, éleset sípolt, indulást kiabált, és a kis gőzmasina nagy pöfékeléssel, sístergéssel szép komótosan elindult.

Negyedóráig ment, aztán valamelyik falusi állomáson megállt, felszedte, letette az utasokat – közben be-bekukucskáltam a szomszéd fülkébe Lenkét megcibálni – hát lassan, de biztosan eljutottunk Zomborba.

– Zombor! – kiáltott a kalauz és mi sietve szedelődzködtünk, raktuk a fejünk búbjára a cilindereket – de ó jaj, csak kettő volt a hálóban, Stefikéé nincs sehol. Micsoda izgalom, kapkodás, keresés – nincs és nincs!

Nagy nehezen rájöttünk, hogy egy szélroham vihette ki az ablakon, amikor én kinyitottam és Lenkével társalógtam. Tudod, én már akkor is rosszmájú voltam, és akárhogy szidott a mamám, azt gondoltam magamban: úgyis förtelmesen állt a Stefi kopasz fején. Na, indulás kifelé! Az állomás előtt nagypapánk csodaszép fogata várt – két kövér, ficánkoló, tüzes paripával – és most

már igazán repültünk. Végig a szép főutcán, jobbról, balról fehér, virágzó bokrok között. Gyönyörű volt. Aztán egy tárt kapunál befordult a fogat, olyan szépen csattogtak a lovak patkói a kapualja kőköcsáin, úgy szeretem ezt hallgatni, mindig, ahányszor jöttünk mentünk – és megállt hirtelen a folyosó bejáratánál.

A tárt ajtóban ott állt már a mi gömbölyű nagymamánk...

– Ach! Grüß Got, Kinder! Isten hozott, jajj, melyiket pusziljam meg, gyertek, gyertek! Marcsa! Segíts a koffert levenni, aztán hozhatod a habos csokoládét meg a mazsolás kuglófot!

A hallban már szépen meg volt terítve, és mi illő kézmosás után betelepedtünk.

Marcsa hozta a sok jót és mi boldogan ettünk, meséltünk, kérdeztünk, dicsekedtünk.

De egyszer csak nagy gyerekzsivály a keramitos kapu alatt, meg nagy trappolás, kiabálás, kurjongatás: Hol a Zsida Margit? – és jönnek az unokatestvérek a szomszédból, a Pista, Mariska, Lajoska (alig tipegett) – na, volt játék, vigalom a szép tágas, árnyas udvaron.

Így telt a nap, és másnap ragyogó húsvétvasárnapra virradtunk. Ezen a napon az egész család templomba vonult. Nagypapa, nagymama, papák, mamák és az egész raj szépen felöltöztetett gyerek. Még kesztyű is volt rajtunk, ami bizony Pista kölknek nem tetszett, mind a tíz ujját kifeszítette. Stefikének hamar hoztattak egy szép csipkekalapot a kopasz fejére – ebben kicsit csinosabb volt.

A templomban csodaszép volt minden, az oltáron virágos ágak és édes tömjénillat, füst emelkedett az ég felé.

Aztán szép rendben hazaballagtunk.

Hát, mikor belépünk a házba, látjuk ám, hogy a szemben lévő orgonabokrok alatt piroslik valami – futunk, futunk, hát egy nagy károskosár piros, sárga, kék, zöld, mindenféle színű tojás, húsvéti tojás, nyuszikatojás – hát még a sok játék, mind a nyuszika tojta! – nem, nem is lehet elmondani, hogy örültünk, ujjongtunk. De egyszer csak hopp! Valami fehér ugrik ki a bokorból, képzeld, két fehér nyuszika, nagyon elfáradtak és kicsit elszunyókáltak a bokor alján. Hát ez volt a legnagyobb öröm! Két eleven, fehér nyuszi! A mi szép, fehér hajú nagymamánk ott ült köztünk és velünk örült, kacagott, de a fehér nyuszikákat nem engedte agyonbabusgatni.

Délután aztán átmentünk a Pistákhoz, és ott folyt a játék. Tudod, a zombori utcák mind csupa árnyék, mert sok fát ültettek a régi jó öregek a széles járdák szélére két-három sort is, és estefelé ide ülnek ki az em-

berek. Padok is vannak, és itt diskurálnak az öregek, játszanak a gyerekek.

Egyszer csak félreverik a harangokat és a nagyok mondogatják: Tűz van! A jövő-menő emberek is: Tűz van!

Valahol ház ég!

Milyen is lehet, amikor valahol ház ég! Egy egész ház? – kérdeztük. De csak ültünk tovább. Jó idő múlva egy ember jött, inkább futott lihegve és már messziről kiáltotta:

– Tekintetes úr! Tekintetes úr! Jaj, jaj, leégett a ház!

Akkor ismertük meg, egyik szőlőnk vincerje volt.

Nahát, és mi itt nyugodtan ültünk!

Másnap nagypapa, Pista bácsi, Károly bácsi, Gyula bácsi befogattak és 3-4 kocsi is robogott ki a kisszőlőbe – bizony szomorú látvány volt. A gerendák füstölögtek még, a tető itt-ott beszakadt, és apró gyerekek sírdogáltak. De nagyon hamar felépítették és szebb, jobb lett, mint a régi volt. Mi pedig hamar elfelejtettük, mert minden nap új örömet hozott.

Egyszer a kis szállásra, máskor a nagy szállásra, kis szőlőbe, nagy szőlőbe, csárdára rándultunk ki.

Így éltünk Zomborban azon a szép húsvéti vakációban, vagy nyáron, vagy ha a hármas, de inkább négyes névnapra mentünk oda. De akkor is nagyon jó volt, amikor cséplés volt a szállásokon és egész napokat ott tölthettünk.

És képzeld, magas szalmaboglyákra másztunk fel létrán az egyik oldalon, a másikon lecsúsztunk, és ha nagyon szépen kértük, akkor szabad volt este a búzászákon, parasztszekér tetején hazaszekerezni – ilyenkor végignótáztuk az egész utat.

Na, most jó éjszakát, Csimbilimbi!

Ugye, sokat meséltem? Sok pusztit küld

Nanyikád

A zombori Erzsébet-liget a XIX. sz. végén

Levél kislányomnak

Már mögöttünk az Óesztendő sok-sok bajával, nyomorával együtt...

Most neked írok Kicsikém, aki itt ülsz az asztalnál, másfél évesen, gömbölyű, aranyos formácskáiddal, gesztenyeszínű rövid hajcskával, pisze orrocskával, és nagy fontoskodva girbe-görbéket rajzolsz egy régi könyvre. Neked írok most, mert mire meg-nősz és megértenéd, anyuka talán már elfelejtené elmesélni neked mindazt, amit most szeretnék másfél éves kicsi életeddel kapcsolatban.

Ezerkilencszázötvenöt júniusában szép kis erdészlakba hozott haza anyuka a bajai kórházból, Veránka szigetére. Az erdészházat körülöleli az erdő csendje – és az egész szigetet a Duna ezer szépsége.

Bizony sok gonddal nevelgettünk Nanyiszkáddal, mert nem volt anyatejecske, tápszerek és a méhecskék, meg az öreg Vica tehén adták az eledleid.

Nagy tél köszöntött ránk. Vastagon befagyott körülöttünk a Duna-ág, az Öreg-Dunán jéghegyek torlódtak és álltak össze. Nagy aggodalomban voltunk: csak semmi bajod ne legyen, mert orvost hívni, orvoshoz menni lehetetlen... Féléves korodban a Jóisten csodája mentette meg az életedet. Kicsi kosárkádban feltettünk a hálószoba asztal-kájára, mert az ebédlőben takarítottunk. Te pedig addig rugdalódtál jókedvűen, míg a kosár szépen lecsúszkált a síkos asztalról. Nagy ordításra szaladtunk be Nanyival.

Nem is látszottál ki a kosár alól. Reszketve felkaptalak, nem is mertem rád nézni, betört-e a fejed, vagy az orrod, a szintén ijedtében reszkető nagyit kérdeztem. Kezdem mozgatni picit karocskáid, lábacskáid, nem tört-e ki – és csodálatos, semmi, semmi bajod nem történt. Csak sokáig sírtál és napokig nyugtalan voltál, Nanyi el sem mozdult mellőled. Anyukának bizony nem sok ideje jutott számodra. A sok jószág, kert, mosás minden időt elvitt.

Már azt hittük, szerencsésen elmúlik a tél, mikor március elején fentről robbantgatni kezdték a Duna jegét. A jég megindult és jött a jégár, falvakat, városrészeket árasztott el. Tanyákat és földeket, és persze a mi kis szigetünket is. Március 11-én reggel már kezdett bejönni a víz a lakásba. A bútorok már fel voltak emelve, kis ágyad egy vaságyra helyezve, nagy díványa is. Ott kuporogtak ketten Nanyival, míg apó, anyó jött ment egész nap az egyre növekvő árban. Estére már csizmaszárig ért a víz a szobákban. A vertfalú kis ház nem nyújthatott biztonságot, kihurcolt apó bennünket egyenként a hátán a munkásszállóba. Ott emeletes ágya-

kon vártuk a reggelt, és néztük a szobában az egyre sokasodó vizet. Másnap már nem lehetett fűteni sem, mert a kályha félig vízben állt, se tejet melegíteni neked, se pelenkát mosni. Apó még közlekedett szegény a hosszú szárú halászcizmákban, de mi veled csak az ágy tetején ültünk. Persze anyuka nem igen bír egy helyben tétlenül ülni. Valamire menni kell, kiutat kell keresni, mert neked meleg koszt, meleg szoba, száraz pelenka kell. Elindultam két itt levő hű emberrel ki a Vén-Dunára, megnézni, kibírná-e a jég csónakostól Nanyit, gyereket. A töltésen eveztünk, ahol akkor bukott át a víz, s így még nem volt befagyva. Mert hidegek voltak nagyon. Ahogy áradt, úgy fagyott. Szarvasok, egy-két kitartó őzike szaladt csónakunk előtt a térdig érő vízben, 2-3 vaddisznó nézett farkaszemet velünk, majd kiáltásunkra mentette veszélyben lévő életét. Kiértünk a Vén-Dunára. A jég erősnek látszott, de a két ember kijelentette, hogy a terhes csónakot esetleg nem bírja el, s ha beszakad, akkor se vissza, se előre. Nem reszkírozhatjuk. Csalódottan, kétségbeesve eveztünk vissza a kis házhoz, amely olyan szomorúan állt a víz közepén. Ahogy a kapu fölött bevezünk, látom, hogy a másik kapu felől egy ponton közeledik, töri a jeget. Alig tudtam visszatartani a megkönnyebbült sírást: Jó az Isten! Ó, nagyon jó az Isten. Te és a nagy meg vagytok mentve. Gyorsan összekapkodtuk a legszükségesebbeket, és a ponton elindult velünk a jégtáblák közt a fák alatt. Apó meg a két ember itthon maradt a jószágot menteni. Apó utánunk szólt: „Ha tudsz, gyere vissza, a víz még nőni fog.” Kis mózeskosaradba jól bebugyolálva hamar elaludtál. Te még nem tudtál semmiről. Nem láttad a félelmesen szép jégvizes erdőt, nem élvezted a 2-3 km-es szánutat a pontonnal a jég hátán, nem éreztél örömet, mikor 3 órai vízen való, jég közt való utazás után megláttuk a szárazföldet. Szekérre raktak minket, és vágtaztunk végig a töltésen, védő homokzsákok, munkások között a pörbolyi vasútállomásra, hogy elérjük a vonatot. A vonat az orrunk előtt füstölt el. Aztán vártuk a következő, este fél 9 órai vonatot, azt mondták, talán nem is megy már, mert a víz elérte a vasút kavicságyát és a hídpilléreket is elkezdte. Tán jobb lenne Pestnek kerülni. Ha valami baj lesz, hogyan vállalhatom a felelősséget érted és a Nanyiért? Töprengtem. De egyszer csak befutott a vonat, azt mondták tovább engedik. Nem volt idő töprengeni. Ismerősök felraktak a vonatra minket, a mozdony fűtyült és elindult. Bele a sötét éjszakába. Utas nem volt sok. Szemük az ab-

lakra tapadt, szájukat összeszorították, és bámultak ki a sötétbe. A 15-20 perces út egy örökkévalóság volt. Nem láttunk semmit, nem tudtuk, hol les ránk a végzet, imádkoztunk... A vonat cammogott, mint egy beteg medve, és a kalauz nem kérte a jegyeket. Ő, nem magamért aggódtam, csak a te kis törékeny életedért, és szegény Nanyiért, mert ti ketten jelentetek a legtöbbit az életemben. Végre... Baja... Gyöngyi nena várt és meleg szoba, és meleg tej neked és forró tea Nanyinak.

Azt már nem mesélem el, hogyan jött aztán Anyuka vissza Apóhoz, s a kis házhoz, hogyan mentegettek ki a vízből ezt-azt, még sok nehéz napot átélve. De Te jó helyen voltál Nenánál, s ott voltál több mint egy hónapig. – Mert a kis vályogház összeroskadt. Otthon nélkül maradtunk. – Mikor kész lett a faskamrából készült kis nyári lak, kihoztalak újból. És egész tavasszal és egész nyáron kis ágyacskádban kis ketrecben voltál egyedül, míg Anya főzött, mosott, vetett, kapált, csirkéket nevelt és jött-ment egész nap. Jó kislány voltál, aranyos. Egyéves korodban már levitt anyja a Vén-Dunára fürödni. Az volt ám az élvezet! Már úgy csináltál, mint aki úszik, prüsszköltél, spriccelltél, kacagtál. Mondták is az ismerősök, hogy „az anyja lánya lesz”.

Azután elmúlt a nyár. Fagyoskodtunk a nyári lakban már, mert az új ház bizony keservesen épült. Végre az első havazás napján beköltözhattünk két kis lukba. De mégis meleg helyre.

Közben a világban is nagy események voltak. Októberben Budapesten kitört a szabadságharc a tieznkét évi orosz elnyomás ellen. – Remény és bizakodás kapott lángra a már elcsüggedt lelkekben. – De az orosz csapatok leverték a maroknyi magyart. Talán valamennyi kedvezményt kivívtak a hős harcosok, reménykedtünk és elcsüggedtünk, és újból reménykedtünk. Te még mindezt nem tudod. És azt sem, hogy a világháború veszélye egészen közel van, és sok-sok minden rossz vár még ránk és rád.

Az elmúlt év már előttünk szalad, látjuk már, mit hozott és mit vitt el, de az új esztendő titokkal telve tornyosodik a hátunk mögött, félelmesen.

Anyja már nem vár semmi jót. Fáradt, nagyon fáradt az elmúlt évtől, a sok hiábavaló robottól, a sok küszködéstől – de ha a Te két kis barna szemed ránevet, elfelejt minden rosszat, bajt és bánatot és tudja, hogy érted kell és Érted érdemes végigküszködni egy újesztendő, és még sokat, vagy keveset, ahogy a Jóisten engedi.

Baja és körzete méhészközössége

A Bácskában élő méhészeti tevékenységet végző emberekre mindig az összefogás, a tenni akarás, a természet szeretete volt jellemző. 1875-ben megalakult a Bács-Bodrogi Méhész Egyesület. A második világháború után Baján működött az ország egyik legnagyobb méhészeti szövetsége, a Dél-Bács-Megyei Méhészeti Szövetség. 1981-ben 690 fő volt a tagok száma. A szövetséget fennállásának 25. évfordulója alkalmából Nemzetközi Méhészeti Kiállítást rendezett 1982-ben. Különböző okok miatt a gazdálkodás eredményessége csökkent, ami a rendszerváltás után megszűnéshez vezetett. A bácskai méhészek az ország más térségeiben működő méhészközösségekhez csatlakoztak. Ez az állapot azonban nem tartott sokáig, hiszen 2000. január 17-én ötven méhész megalakította az Országos Magyar Méhészeti Egyesület helyi szervezetét, a Baja és Körzete Méhész Klubot. A klub tagjainak száma rövid időn belül meghaladta a száz főt. Az eredményes tevékenység hatására a közösség önálló egyesületet hozott létre. 2001. december 11-én Baja és Körzete Méhész Klub Egyesület néven. A közösség erejét eredményei mutatják: a méhek nyugalmi időszakában kéthetente klubnapot tartanak, 70 fő részére méhészeti szakképzést adó képzést szerveznek, kül- és belföldi méhész szervezetekkel alakítottak ki és ápolnak szoros kapcsolatot, 2000-től minden év november második hétvégéjén regionális/országos méhészeti találkozót rendeznek, szaklapot jelentetnek meg, kül- és belföldi szakmai utakat szerveznek, nem utolsósorban létrehozták a Gemenci Méhészeti Gyűjteményt és Mézmúzeumot, és életre keltették a Szent Ambrus Mész Lovagrendet

Az egyesület tagjainak száma meghaladja a 150 főt, összesen több mint 10 000 méhcsaládot gondoznak. A tagok Baján vannak legtöbben, jelentős számú a Csátalján méhészkedők száma. Igen aktívak a Bátmonostoron, Érsekcsanádon, Garán, Sükösdön, Csávolyon, Nemesnáduvarton, Vaskúton, Nagybaracsán és Hercegszántón működő méhészek. Katymárról, Szeremléről, Dunsokról, Rémről, Bányáról, Csikériáról, Kunbajáról is képviseli néhány fő a méhésztársakat. Becslések szerint a régióban értékesített méz mennyisége megközelíti a 1000 tonnát, ez az országos termés mintegy 6-8%-a. Az értékesítés általában felvásárlókon keresztül történik. A térségben képviselteti magát minden jelentős hazai mézexportőr vállalkozás.

Mézlovagok a Bácskai Mézes Napokon

Szent Ambrus Mész Lovagrend

Immár két esztendeje működik Magyarország első mész lovagrendje, a Szent Ambrus Mész Lovagrend. Számos alkalommal színesítettük a hazai és külföldi méhésztrendezvényeket, reklámoztuk a világ legjobb mézét – a magyar mézet. Több alkalommal vettünk részt szakmai konferenciákon, ahol az ágazat jövőjéről, esélyeiről volt szó. Közben folytonos megújulás jellemezte a lovagrendet, hiszen a maroknyi lovag előtt álló feladatok egyre sokasodtak. Gyakori eset volt, hogy rögtönzött interjúkat kértek tőlünk a médiák képviselői. Minden egyes szerepkörünk a mézfogyasztás ösztönzésére irányult. Kidolgoztuk a rend zászlósmézének – a napraforgóméznek – méltó csomagolását, amely páratlanul szemet gyönyörködtető látvány. Aktívan közreműködtünk egyesületünk rendezvényeinek lebonyolításában. Különösen sokat segédkeztünk a Bácskai Mézes Napok program – mely Dél-Magyarország legnagyobb, nemzetközileg is elismert méhésztrendezvénye – szervezésében és lebonyolításában. Az egyetlen országos mézverseny – a Magyarországi Mész- és Méhészeti Termékverseny – rangjának, színvonalának biztosítása érdekében „Verseny és Minősítési Szabályzat” tervezetet készítettünk. Egyesületünk – a Baja és Körzete Méhész Klub – vezetőségének felkérésére pártatlanul és szakszerűen vettünk részt a versenyre érkezett termékek bírálatában. Egyre szélesebb körű hazai és külföldi szakmai kapcsolatokat alakítottunk ki és tartunk fenn. A méhészek világtalálkozóján, az Apimondián Írországból személyes jelenlétünkkel is felhívtuk a figyelmet a magyar és különösen a bácskai méz kiváló minőségére.

Méhészeti Gyűjtemény és Mézmúzeum, Gemenc

A gyűjtemény létrehozásának célja a méhészeti termékek reklámozása, a méhészet mint foglalkozás bemutatása. Ezzel együtt, a Tolna Megyei Méhészszervezet közreműködésének köszönhetően is, olyan értéket teremtettünk, amely különlegesnek számít a térségben. Európa legnagyobb összefüggő ártéri erdeje, a Gemenc, az itt található erdei vasút, a Duna, a térség adottsága felejthetetlen élményt nyújt az ide látogató vendégeknek, turistáknak. A Gemenci Méhészeti Gyűjtemény és Mézmúzeum szemlélteti a méhészet teljes vertikumát, igaz, nem a korunkban használatos eszközök bemutatásával. A közelmúltban még használt eszközök némi „múzeumi” benyomást keltenek a látogatókban. A laikusok számára szakavatott vezető teszi emlékezetessé a látottakat. A csoportoknak előzetes jelentkezés esetén mézokostolást, mézvásárt biztosítanak az egyesület tagjai.

Régi méhkasok

Méhek Napja Gemencben

A Baja és Körzete Méhész Klub minden év május elsején Pörbolyön a Duna-Dráva Nemzeti Park területén az erdei kisvasút végállomásánál, a Méhészeti Gyűjtemény és Mézmúzeum előtt tartja a Méhek Napját. A rendezvény a tavaszt, a méheket, a megújulást köszönti. Az eseményre várjuk a méhészetet, méhészeti termékeket, a természetet, a kirándulást kedvelő ismerősöket, barátokat. A jelenlévők – az erdei kisvasúton – kirándulást tehetnek a Duna-Dráva Nemzeti Park területén, szakmai előadásokat hallgathatnak. A Gemenci Méhészeti Gyűjtemény és Mézmúzeum egész napos nyitva tartással várja az érdeklődőket. A mézes csemegéket kedvelők termékbemutatót és vásáron hódolhatnak szenvedélyüknek.

Méhes Gemencben

Magyarországi Méhész

Klubunk 2000-ben indította útjára a két-havonta megjelenő *Magyarországi Méhész* című szaklapot, melyet napjainkban a méhésztársadalom mint „második” országos szaklapot tart számon. Az évek során az olvasók száma megduplázódott, az érdeklődés folyamatos. A klublapban megtalálhatók közérdekű aktualitások, szakmai tudnivalók, mézpiaci információk. Az ágazat szereplőinek tájékoztatói, hírei rendszeresen helyet kapnak a kiadványban.

A bácskai mézek

A bácskai térség természeti adottságai, az ártéri erdők-mezők, a jó minőségű szántóterületek optimális méhlegelőt biztosítanak az itt élő méhészek tevékenységéhez. A változatos erdei és szántóföldi kultúrák, növényfajok lehetővé teszik, hogy a méhészek ne csak kommersz mézet, hanem kiváló minőségű fajtamézeket termeljenek. A bácskában élő méhészek által előállított ismertebb mézek:

Mézkóstoló

Akácmez: Színe víztiszta, néha halvány-sárga, ritkábban zöldes árnyalatú. Íze kellemes, gyengén akácvirág illatú. Sokáig folyékony marad. Nyugtató hatású, ajánlott a gyomorsav-túltermelés miatti emésztési zavarok gyógyítására. Fertőtlenítő hatása miatt főleg köhögés ellen javasolják. Kisgyermekeknek és idősebbeknek különösen ajánlott rendszeres fogyasztása. Natúr fogyasztásra, italok ízesítésére kiválóan alkalmas.

Virágmez: A mézet mezei virágokból, gyógynövényekről gyűjtötték a méhek, emiatt a legértékesebb mézek közé tartozik, mivel a természetgyógyászatban is használt növényekről származó nektár révén a méz hatásterülete is kiszélesedik. Erősíti a szervezet védekező rendszerét. Színe halványbarnás színtől a sötétbarnaig erjed, ez függ a benne lévő mézek összetételétől. Hajlamos a kristályosodásra. Natúr fogyasztásra, sütemények ízesítésére egyaránt alkalmas.

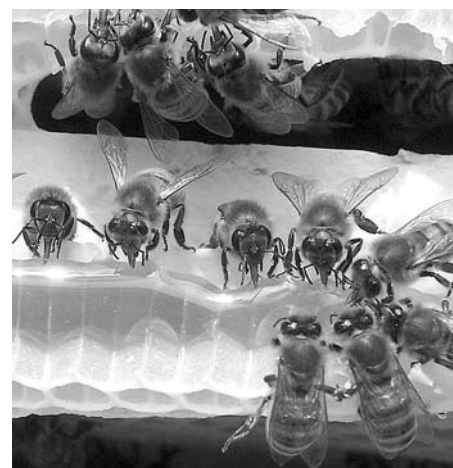
Selyemfűmez: Igazi hungarikum. A napfényes Duna-Tisza közén lévő erdőszéleken június és júliusban a különlegesen csábítóan illatozó vadon termű növényekből a kánikulai napsugarak csalogatják elő a nektárt a méhek számára. Színe víztiszta vagy kissé sárgás árnyalatú. Erős, jellegzetes ízű, illatos méz. Lassan kristályosodik. Ez a méz tápértékével, nyomelemeivel, ásványi sókkal dúsítva erősíti szervezetünket. Enyhe vérnyomáscsökkentő.

Ámorfa méz: Az amorfa a Duna-part legértékesebb cserjés növénye mézelés szempontjából. Júniusban bódító illattal csalogatja a méheket. Színe tükrös, halványbarna. A méz élettani hatása kiváló. Növeli az érrendszer ellenálló képességét, erősíti a szívet és szabályozza a szívműködést. Erősíti a szervezet védekező rendszerét. Natúr fogyasztásra, ételek és italok ízesítésére is kiváló.

A méz sokkal több, mint csupán nyálankóság, csábító édesség. Cukrai olyanok, amilyenek a gyümölcsökben és a szőlőben találhatóak. Egyszerűen, könnyen felszívódnak. A méz szerves savai javítják az étvágyat, az emésztést. A méz sokoldalú táplálék, többféle szükséges anyaggal látja el az ember szervezetét. Felveszi a küzdelmet a baktériumokkal, támogatja az emésztést, a májat, a vízkiválasztást, táplálja az izmokat, nyugtató, enyhe hashajtó. Külsőleg sebkezelésre is alkalmas. Melyik más édesítőszerrel lehet mindezt elmondani?

A méz idővel megsűrűsödik, kikristályosodik a méz szőlő- és gyümölcscukor arányától függően. Magas gyümölcscukor esetén a méz sokáig folyékony marad. Ha a szőlőcukor aránya magasabb, a méz gyorsan sűrűsödik, kristályosodik. Ez nem befolyásolja a méz belső értékét. A kristályos mézet folyékonyra tehetjük, ha maximum 40 Celsius fokig melegítjük, de vigyázzunk, mert a magasabb hőmérséklet károsítja a minőséget.

Vadas Gábor

Méhek mézes lépen

A növények és az ember

I. Az egészségre ártalmas növények

Ezen új sorozatnak szánt, növényekről szóló leírásokat ajánlom szíves figyelmükbe, kedves olvasóim, abban a reményben, hogy sikerül újat vagy érdekeset is mondanom az élővilág e nélkülözhetetlen országáról. A többféle hasznosítású növényvilág bemutatását – az előző sorozathoz kapcsolódó kiegészítésként szánva – az ember egészségét veszélyeztető fajok számbavételével kezdem.

Alaptételként fogalmazhatnánk meg: minden élő egyed tartalmazhat olyan specifikus – többnyire szerves – vegyületet, amely egy másik élő egyedbe jutva ott idegen anyagként szerepel, s különféle reakciókat válthat ki abban az érzékenység függvényében. A növények és az ember kapcsolatában is végtelenül sok példa hozható fel e tekintetben. A növények nyers vagy főtt állapotban fogyasztva alapvető tápanyagforrást jelentenek számunkra. Ezen élettevékenység során jut szervezetünk fehérjékhez, szénhidrátokhoz, zsírokhoz, de a fontos vitaminok és ásványi anyagok pótlása is a táplálkozással valósítható meg. Természetesen az elfogyasztott anyagok (elemek, vegyületek) mennyisége és minősége egyaránt fontos lehet az emberi szervezet szempontjából. A görögdinnyéből, meggyből, almából jóval nagyobb tömeget tudunk elfogyasztani egy alkalommal, mint dióból, mandulából vagy olajbogyóból azonos éhségérzet csillapítására. De még kevesebbet eszünk meg az éretlen, íztelen, meleg dinnyéből, keserű mandulából, avas dióból. Vagyis az élvezeti érték, a minőség is fontos feltétel a növényi termékek fogyasztásánál. Még az ismert gyógynövények használatakor is érdemes betartanunk a szakemberek által javasolt mennyiségi előírásokat és az elkészítési technológiát, mert nem véletlen szüleménye a bölcsességnek az alábbi gondolat: „kis mennyiségben gyógyszer, nagy mennyiségben mérég” – komoly, megszívlelendő igazságot hordoz, amelyet a gyógyszerek adagolása során is általános gyakorlatként folytatunk.

Egy növény mint egy kis vegyianyaggyár működik élete során. A környezetéből felvett, többnyire egyszerű, szerves elemekből, vegyületekből építi fel saját testanyagát, miközben a feleslegessé váló anyagokat kiválasztja, amelyek egy része eltávozik a szervezetéből (pl. víz, illóla-

jok), mások tartalékanyagként (pl. keményítő) vagy végtermékként raktározódnak a különböző szervekben: gyökérben, szárban, levélben, virágban, illetve termésben. Az egyes életszakaszokban, évszakokban legtöbbször eltérő mennyiségű és minőségű vegyületek képződnek egy-egy növényben. Ezért fordulhat elő, hogy egy fejlődő növényt nem minden fejlődési szakaszában használhatunk pl. élelmezési vagy gyógyászati célokra, mert a képződő vegyületek között nemkívánatosak is lehetnek, amelyek kikezdehetik egészségünket. Más növények egész életükben tartalmaznak olyan anyagokat, amelyek emberi fogyasztásra alkalmatlanná teszi azokat.

Melyek a mérgező növények?

Mérgező hatású az a növény, amelyből kis mennyiséget elfogyasztva átmeneti zavar támad alapvető életműködésünkben, illetve súlyosabb esetben tartós, kóros elváltozások keletkezhetnek szervezetünkben. E méregtani hatást *toxicitásnak* nevezik az orvostudomány. Az elfogyasztott mennyiség a legfontosabb tényező, de egyéb feltételek is befolyásolhatják a mérgezés kimenetét: nyersen, vizes vagy alkoholos kivonatban, beszárított por formájában, külsőleg vagy belsőleg történő alkalmazás, a fogyasztó életkorától, érzékenységétől egyaránt módosulhat a károsító hatás. Jelen írásban csak a szűkebb környezetünkben gyakran fellelhető fajokat és hatásukat említem a teljesség igénye nélkül. A száraz növények (a harasztok, nyitva- és zárwatermők) negyedmillió faja közül 1000 a bizonyítottan mérgező hatású! A mérgező anyagok nagyobb csoportjai az alábbiak:

1. Az alkaloidok: nitrogén tartalmú szerves vegyületek, amelyek a szervezetbe kerülve gyors élettani hatást okoznak. Elsősorban az idegrendszerre hatnak, izgatják, átmeneti vagy teljes bénulást idézhetnek elő. Egy-egy növényben néhány, de a *közönséges mákban* közel 30 alkaloida található. A nyers mákgubó tejszerű nedve a levegőn megbarnulva besűrűsödik, amelyet *ópiumnak* neveznek. E kábítószer nemcsak a történelmi idők kezdetén, hanem napjainkban is sok probléma okozója. Fő alkaloidja a morfin, amely igen erős fájdalomcsillapítóként ismeretes. Narkotikus, bódító hatása megszünteti a páciens szorongását, félelmét, és idé-

zi elő az eufórikus (kellemes közérzetű) állapotot. A nagy veszélyt az jelenti, hogy ún. dependenciát (függőséget) indukál, s morfinistává teszi fogyasztóját. A morfinból előállított heroin az egyik legkeményebb drogként elterjedve okoz napjainkban is végzetes emberi tragédiákat. A kezdeti kellemes/eufórikus közérzetet kipurult bőr, csillogó szem, viszkető orr, köhögés majd hányás követi, miközben erős szomjúságérzet, fáradtság, kábultsági tünetek, süllyedő vérnyomás, erősen szűkülő pupilla jelzi az előrehaladó mérgeződést a páciensnél. Legsúlyosabb esetben eszméletvesztés, csökkenő testhőmérséklet, légzésbénulás kíséretében a halál is beállhat. A morfin az anyatejjel együtt kiválasztódik, így a közvetve fogyasztó csecsemő is mérgeződhet! Mellékalkaloidjai, a kodein, papaverin, narkotin fontos gyógyszeripari alapanyagok. A mák rokonai, a *pipacs*, a *vérehulló fecskefű* is alkaloid tartalmuk miatt okozhatnak hasonló mérgezéseket. A burgonyafélék családjába tartozó *dohány*, *beléndek*, *ebyszőlő csucsor*, *nadrágulya*, *csattanó maszlag*, de maga a természetett *burgonya* szára, virága, bogyótermése, valamint a gubókból tavasszal előtörő világos hajtások ugyancsak alkaloid tartalmuk miatt lehetnek veszélyesek. A boglárkafélékhez tartozó *pirosló hunyor*, *sisakvirág-fajok*, a liliomfélék közül az *őszi kikerics* mérgező volta emelhető ki.

2. A glükozidok: cukrot és nem cukorszerű anyagokat tartalmazó szerves vegyületek. Amikor ezek a szervezetben lebomlanak, a nem cukorszerű komponens aktivizálódik, amely erős méregként az idegrendszerre és a szívre hat. A csonthéjas gyümölcsök (*keserű mandula*, *cse-resznye*, *meggy*, *sárgabarack*) magjában található glükozidokból felszabaduló cianhidrogén súlyos idegméregként ismeretes. (A maghéjat forralt vízzel eltávolítva a mérgező anyag zöme is eltűnik!) A gyűszűvirágfajok, a *gyöngyvirág*, a *leander*, a *tavaszi hérics* glükozidjai szívgyógyszer alapanyagai, de túladagoltan mérgezést okozhatnak. Sajátos glükozidcsoportot képeznek a szaponinok, amelyek vízzel oldhatók. Egyesek közülük a vörösvértesteket oldják (pl. a *vadgesztenye* terméskivonata), mások emésztőszervi gyulladásokat okozhatnak (pl. *konkoly*, *kutyatej-fajok*).

3. Illóolajok: a virágokban vagy a növény egyéb szerveiben kiválasztódó végtermékektől származik az egyes fajok jellegzetes „virágillata”, amely a kellemes és az egészen bűzös szagérzetet váltják ki bennünk. Egyes növénycsaládok jellegzetes illóolaj csoportokat tartalmaznak. Az ernyősök családjába tartozó *ánizs, koriander, kömény* a jellegzetes fűszerillatok termelői, míg az ajakosok családjában a *levendula, a menta-fajok* jellegzetes illóolaj források. A fészkesek közül a *kamilla, az üröm* a speciális illathordozók. E vegyületek bőr- és nyálkahártya-izgató, hólyaghúzó hatásukkal okozhatnak kellemetlenségeket. A *boróka, a medvetalp-fajok* méreganyagai is hasonló hatásúak.

4. Toxalbuminok: szintén mérgező, alkaloidszerű fehérjék, amelyek pontos szerkezete és hatásmechanizmusa még jó részt ismeretlen. Az *akácfa* kérge és magja, a *ricinus* magja vörösvérsejt kicsapó, érkárosító hatást kiváltó vegyületeket tartalmaz. A *ricinus* díszes magjából elfogyasztott 3-4 szem több tudatlan gyermek

halálát okozta már! A *foltos bürök* magjában és levelében található koniin nevű alkaloida erőse toxicitása az ókori Szókratész-per végkimenetele óta vált hírhedtté. A pert elvesztő filozófust a büröklével töltött mérgepohár kiittatásával, azaz halállal büntették ie. 399-ben.

Végül az eddig nem említett erős mérgező növények listáját ajánlom kedves olvasóim figyelmébe: *ádáz, alkörmös, aloé, anyarozs, aranyeső, bódító baraboly, csikófark, erdei pajzsika, fagyöngy, farkasalma, fekete bodza, gyilkos csomorika, kapotnyak, kecskerágó, mocsári zsurló, sóskaborbolya, tiszafa*. Ismerjünk meg közülük minél többet, hogy nemkívánatos hatásaitól magunkat és másokat is megóvassunk!

A növények egészségkárosító hatásairól egy, allergiákról szóló korábbi írásomban is megemlékeztem.

Néhány tanács a mérgezésekkel kapcsolatosan:

Csak biztosan meghatározott/ismert növényt fogyassunk! Ismeretlen/gyanús

növényi részt még kíváncsiságból se kóstolassunk! A „házi terápiát” csak orvos/gyógyszerész tudtával ajánlatos alkalmazni. A gyerekeket kellő időben és határozottsággal szoktassuk a preventív magatartásra: figyelemfelhívással, felvilágosítással stb.!

Mérgezés gyanúja esetén csak az elemi elsősegélynyújtási teendőket végezhetjük el (hánytatás, folyadék itatása, befúvásos lélegeztetés), a továbbiakhoz gyors orvosi segítséget kérjünk!

Gyanú esetén őrizzük meg a fellelhető növényi termékeket, s jól figyeljük meg a páciens tüneteit, hogy segíthessünk a helyszínre érkező szakembereknek!

Az ehető növényeket fogyasztás előtt alaposan mossuk meg, hogy a porként levegőből rákerült veszélyes szennyeződések ne kerülhessenek szervezetünkbe!

A vegyszerekkel kezelt növények fogyasztásakor feltétlenül tartsuk be az előírt „élelmezési várakozási időt”, amely a permetszerek csomagolásán olvasható!

Dr. Laki Ferenc

Hajdani adóztatási elegy-belegy

Dicső és szomorú múltunk emlékei között kutatva egy kis visszapillantást teszünk mismás adóztatási dolgokról. A legfőbb adóztató az állam, de adóztathatnak városok is. Mostanában, amikor az új adóztatási rendszer következtében az adóterhek növekednek, a jelenlegi adópolitikáról nem szólok, de emlékeztetek arra, hogy pl. az 1848-as márciusi forradalom követelése között még a közös teherviselés szerepelt.

A vigalmi adó szomorúságairól szólok, amikor felidézem, hogy 1926-ban Baján az egyik törvényhatósági bizottsági ülésen a vigalmi adó bevezetéséről tárgyaltak, ami szokatlannak tűnt, mert így talán a sírást is meg kellett volna adóztatni, mert hisz sírva vigad a magyar. Voltaképpen a vendéglősöket akarták megadóztatni. A hozzászóló képviselők elmondták, hogy bevezetésével többbe kerülne az ellenőr, mint a befolyó jövedelem. Úgy járna a város ezzel az adófajttal, mint a halevő elődeink által bevezetett halfogyasztási adóval. Képzeljék el, ilyen is volt, mely végelgyengülésben halt meg, ténylegesen ráfizetett városunk. Dr. Vojnics polgármester az említett közgyűlésen rámutatott arra, hogy a városnak milyen költségvetési nehézségei vannak, így élhetne Baja a vigalmi adó bevezeté-

sének jogával, és ezt az adót nem a korcsmárosok fizetnék, hanem a kaszinók, vendéglők, kávéházak, korcsmák, mozik szórakozó vendégei. A polgármester érvelése elfogadható – mondta az egyik felszólaló –, megvalósítható olyan helyen, ahol az élet lüktetőbb, mint városunkban, és nagyobb kereseti lehetőségek vannak. Különben is – mondta derültséget keltve – a vendég nem azért megy el szórakozni, hogy zaklassák, hanem azért, hogy a felesége pörölése elől meneküljön, s ha lenne ilyen adó, az az üzletek rovására menne. Minden kesergés ellenére a napirendről a témát nem vették le.

A vigalmi adó bevezetése semmiség ahhoz, hogy 1937-ben Fabinyi pénzügyminiszternek eszébe ötlött, a parlament elé terjeszti az aggregényadó bevezetését. Micsoda ostobaság volt! A hírt közölte a helyi lap, volt nagy felháborodás Baján is. Arról beszéltek lakosaink, hogy csak akkor lenne igazságos esetleges bevezetése, ha nemcsak a férfiakra, hanem a nőkre – az aggszüzekre – is vonatkozna. Ám igaztalan lenne adóterhekkal büntető helyzetbe hozni vénlányokat, amiért nem eveztek be a himen révébe. De igazságtalan lenne nemcsak az aggszüzek, hanem az öreglegények számára is, akik szívesen megnősülnének, és még szívesebben

megházasodnának, ha lenne állásuk és biztos keresetük, vagy ha a lányos szülők nem abból a reális szempontból nézték volna lányuk kínálkozó partiját, hogy miből fognak megélni, és biztosítva van-e jövőjük. Úgy spekuláltak, hogy olyan nőre nincs szükségük, akit aztán nekik kell eltartaniuk, mert akkor inkább ne menjen férjhez a lány, úgy csak őt kell eltartani. Késői kaján véleményem szerint jobb lett volna, ha a kormány mégis foglalkozott volna az aggregény- és aggszűzadó bevezetésével, de valóban csak a saját portáján. Be is krepált akkor a hibbant pénzügyminiszteri javallat.

Az adóztatásról – mely kötelező jelleű és rendszeres hozzájárulás az állam költségeihez – úgy általában elmondhatjuk, hogy az emberek (adóalanyok) sehol a világon nem szeretnek adózni, mi, magyarok sem. Társadalmunk egyetlen rétege sem kedveli. Előfordul, hogy eltitkolnak jövedelmeket, sápiteznek, lamentálnak, kórusban zengik panaszdalukat. Úgy vélik, jöhet az adó, de az érintsen másokat. Az örömszerzések egyik forrása, hogy minden fífikával, praktikával arra törekszenek egyesek, hogy kikerüljék az adófizetést, jogtalan haszonszerzés miatt csálnak is.

Bánáti Tibor

A közvilágítás kezdetei Baján

Az első utcai lámpák

Az első közvilágítási lámpák esetében az egyik legfőbb gondot a világító anyag beszerzése jelentette, amely legalább olyan drága volt, mint maguk a lámpák. Ezt a mára már elfeledett világítóanyagot az olajmalmokban, a sutukban repceből sajtolták.

Baja azon kevés települések közé tartozik, ahol már a reformkorban is világították az utcákat olajlámpákkal. (Kecskemétnek csak 1856-tól volt közvilágítása, s bár Szabadkán már korábban állítottak lámpákat, de csupán a főtérre.) Az első bajai lámpák helyéről 1833-ban a ferencesek Historia Domusa így tudósít: „A nagyobb városok példájára már az előző hónapban néhány utcában közlámpákat helyeztek el, hogy holdvilág nélküli esteiken ezeket az utcákat megvilágítsák.” Lehet, hogy a Szentháromság térre is került néhány lámpa, mert – bár nem a jelenlegi helyén – itt állt a városháza, és régen egyébként is szokás volt a szentek szobrai, képei előtt gyertyát, világot gyújtani.

Az első utcai lámpák célja a divat követésén túl a város közbiztonságának növelése volt, amely elsősorban a kereskedőknek és az iparosoknak állt érdekében. A levéltári iratok tanúsága szerint az első lámpákat a bajai polgárok nemcsak megvették, hanem a hozzávaló olajról – s valószínűleg meggyújtásukról is – gondoskodtak. A városi tanácsa a 80 lámpából mindössze hat darabot vásárolt, s a fenntartását is csak ezeknek a lámpáknak fizette. Ezt a hat lámpát Sontag Antal pesti bádoggal csináltatta 105 forintért, és ennyibe került a világításuk is. Az utcavilágításnak akkora sikere volt, hogy a város vezetői közül többen igényelték a saját házuk elé, utcájukba lámpást.

A világításra szánt pénz azonban elfogyott, és 1834 júniusában abbamaradt a világítás. Csupán két évvel később folytatták. Ismét a Historia Domust idézzük: „Az 1833. év május hónapjában az utcák világítására felállított lámpákat, melyek világítását a következő és a legutóbb elmúlt évben szüneteltettek az olaj és a beszerzéséhez szükséges alap hiánya miatt, most ismét meggyújtották, miután a város közpénztárából erre a célra 1500 váltóforintot irányoztak elő.” Ebben az évben adták először haszonbérbe a lámpákat, a bérlő Lauth Miklós volt 1836. április 1-jétől. Ekkor 73 „harang forma” lámpája volt a

városnak, amelyből hatot készítettett a város, de 68 darabnak fizette a világítási költségeit, lámpánként 20 váltó forintot. Vagyis a három évvel korábbi állapot megfordult, most már a legtöbb lámpát a város tartotta fenn. A „harang forma” lámpákról azt kell tudni, hogy ezekben a korszak legkorszerűbb világítóeszköze, az Argand-lámpa égett, melyet ekkor még repceolajjal töltöttek meg. Később ezt a lámpaszerkezetet a gáz-, majd a petróleumlámpáknál is alkalmazták.

A világítás a XIX. század első felében még luxusnak számított, s a város 1840-es nagy tűzvésze után, mikor az újjáépítésre kellett a pénz, ismét nem gyűjtötték meg az utcai lámpákat. Csak 1846-ban rendeltek el újólag az éjjeli közvilágítást a közbiztonság érdekében, valamint a város díszére. Bár szóba került, hogy majd a lakosok szerzik be ismét a lámpákat, végül mégis a városi tanács bízta meg Scherk István helybeli bádogosmestert a lámpák készítésével, javításával és a következő évben a világításával is.

1848-ban még volt világítása a városnak, mert június elején ugyanis még a világítási időszak meghosszabbításáról intézkedtek, de az 1850-es évek elején csupán néhány középületnél – a városházánál, kaszárnyáknál – volt világítás. 1855-ben a polgármester indítványozta, hogy „a különben is esztendőnkint a téli hónapokban tellyesíteni szokott utszai éjjeli kivilágítást nem csak a város dísz emelése, hanem különösen személy és vagyoni közbiztonság tekintetéből minél előbb életbe léptetni kellene”. – „Polgármester Úr indítványa helyesléssel vétetvén, miután csak ugyan az utszai közvilágítás nem csak a város dísz, hanem vagyon és személybiztonság tekintetéből fogatosítani szükséges, Rajcsányi József tanácsnok urra bizatván miképen az e célra megkívántató olaj és szolgálat tekintetében a tavali szerződés irányán árlejtést tartván, egy uttal a lámpákban tapasztalando hiányokat is kellőképp kijavítván használhatóvá tegye Tanácsnok Urak pedig oda utasítván miképen a 854. évbe fogatosított kivilágításra három évek feljárnott önkéntes öszleteket beszédvén jelentésüket ide terjeszék.” Scherk István bádogosmester vállalta a lámpákat 1 krajcárért, ami azért is előnyös volt, mert a lámpák már javításra szorultak.

Az 1850-es évek közepén az állami hatóságok főként a közbiztonság romlása miatt egyre több települést köteleztek az éjszakai utcai világítás bevezetésére. Baja városát erre nem kellett kötelezni, de a császári királyi járashatóság 1855-ben a börtön, vagy ahogy akkor hívták, „bünhöcz”, jobb megvilágítását rendelte el – minden bizonnyal az esetleges szökések megakadályozására. A város azonban elutasította ezt, mivel szerintük a „kérdéses uzcácskában uzcára kinéző ház nincs, és a présházi épület mind a négy oldalról lámpákkal van ellátva a közbiztonságot illetőleg biztosítva hiszi.”

A közvilágítás 1855-ös újraindulása után a világháborúkat és az 1920-as évek válságos éveit leszámítva Baján a közvilágítás már folyamatos volt, bár a gázvilágítás bevezetéséig csak időszakosan működtek a lámpák a téli hónapokban. Ez az időszak általában szeptembertől április közepéig tartott, amire évente – általában nyáron – árlejtést hirdettek. A hirdetményt a következő helyeken függesztették ki: Kereskedelmi Casino, Fehérhajó Kávéház, Polgári Egylet, Oroszlán fogadó, Bárány fogadó, Egyenlőségi Kör helyiségeiben, és a városi dobos is kidobolta. 1860-ban jelentek meg az első oszlopos lámpák a bajai utcákon. A Bajai Közöny március 12-i száma így írt erről: „Baja városa gabnapiacza és főutczája nagy előnyben részesült, nyervén oszlopokon álló nagy mennyiségű lámpát. A főutcai lámpák csaknem a gőzmalomig terjednek, s így egy arra lakó jó barátunknak csak néhány perczig kell sötétségben mennie, ha nincs holdvilág.”

Az első nagy váltás a bajai közvilágítás történetében az 1860-as évek közepén történt, amikor a növényi olaj használatáról áttértek a petróleum használatára, ami sokkal nagyobb világosságot adott, megközelítette a gázlámpák fényét. Korán, már az 1870-es évek elején felmerült, hogy gázgyárat építsenek a városban. 1874-ban szerződést is kötöttek Eggels Károly berlini vállalkozóval, de végül csak 1886-ban épült fel a gyár egy másik vállalkozó, Riedinger L. A. jóvoltából. A gázlámpák megjelenése nemcsak világításának modernizálását jelentette, hanem Baja városi rangjának méltó kifejezését is.

Fábián Borbála

A mindennapok balladái

Márton Zsolt új verseskötetéről

Márton Zsolt nem készült költőnek, de még csak értelmiségi pályára sem, a versírás mesterségét sem tanulta soha. Néhány magánéleti válságot és személyes tragédiát követően, már harmincéves kora után talált rá a költészetre, amely most már – úgy tűnik – múlhatatlan szerelme marad. Saját bevallása szerint főképp futás közben, a kocogás ritmusára (másik hobbija ugyanis a hosszútávfutás) nyer ihletet verseihez, miközben egyébként egy hentesüzletet üzemeltet. Alig egy évvel a Megérett idő után immár második önálló kötetével jelentkezett a közelmúltban.

Aki formai bravúrokat, virtuóz szerkezeteket, a végletekig csiszolt rímeket, bonyolult metrumok alkalmazását keresi a költészetben, az itt természetesen rossz helyen kopogtat. Márton Zsolt nem formaművész, vélhetően nem is lesz az soha. Ha viszont őszinte, megfontolásra érdemes gondolatokat, izgalmas képzetársításokat várunk a lírától, akkor mindenképp érdemes kézbe venni a Férfihűség ballada címet viselő kis kötetet. Mert az egyszerű formák ellenére sokszor villan az olvasó agyába a gondolat: „Ezt én is írhattam volna!” És ez sem kevés manapság, a költészettel ellenséges világunkban.

A kötet nagyjából felerészben tartalmaz balladákat és más, válogatott verseket. A kötetet annak hátlapján ismertető – és egyúttal a borítót tervező – Bartos Endre festőművésszel ellentétben én a balladákat érzem a kötet kevésbé sikerült darabjainak. Még akkor is, ha ezeknek kétségkívül sajátosan sejtelmes hangulata van, ám néha az az olvasó érzése, hogy a költő túl sokat akart a történetből elmondani, és a balladákra oly jellemző sűrítés kevésbé érvényesül bennük. A kötöttebb forma pedig mintha a szerzőt is korlátok közé szorította volna. A ballada szónak itt egyébként mind az aranyi, mind pedig a villoni értelemben van létjogosultsága. Villon neve egyébként az egész kötettel összefüggésbe hozható, ugyanis a 15. századi francia költőseni által képviselt szabad életfelfogás, a szív és az ész vitája, a kalandra/ bűnre való csábítás és az ettől való viszolygás, egy nyugodtabb élet vágya mind megtalálhatók a kötet legjobb darabjaiban.

Sokkal értékesebbnek gondolom a kötet kisebb terjedelmű verseit, amelyekben ugyan nem jelennek meg rendkívül eredet-

ti témák, ám megközelítésük mindenképp figyelemre méltó. Alapvetően a magánélet, a mindennapok költészete ez, amelyben a fő témák a szerelem, a csalódás, a barátság, az apai szeretet, de egyes művekben – ha burkoltabb formában is – helyet kap a közélet, és a politika egyes jelenségei is pellengérré állítatnak. Néhány, filozofikusabb költemény pedig eljut a mindennek a lényegét firtató „létértelemkérdésig”, amelyre persze csak újabb kérdések lehetnek a válaszok. Amitől a versek igazán élvezetessé válnak, hogy szerzőjük a legkomolyabb témákhoz is játékosággal, humorral közelít, és önmagára, de az őt körülvevő világra is ironikusan tekint, miközben tisztában van költészete korlátaival. Nagy szó, hogy nem akar többnek, bölcsebbnek látszani önmagánál, és épp ettől lesznek hitelesebbek a versek, amelyek láthatóan nagy műgonddal készültek. A versekben felelevenített élethelyzetek részben valóságok, részben nyilván a képzelet szülte őket, ám valószínűleg csak egy jóval alaposabb elemzés tudná feltárni a határokat a fikció és a valóság között. Végső soron azon kisember életszemléletét tükrözik a versek, aki inkább elszenvetője, legfeljebb szemlélője, de csak ritkán alakítója sorsának és közössége történetének. Amilyenek a legtöbben vagyunk.

Márton Zsolt újabb kötetét így melegen ajánlható a verset olvasó közönségnek, főképp azért, mert versei nemcsak költőjük-

ről, hanem legalább annyira mirólunk szólnak, és mai bácskai, magyar valóságunkból táplálkoznak, és egy generáció életérzését tükrözik. És azt sem lehet eltagadni, hogy első kötetéhez képest a költő sokkal letisztultabb, lényegretörőbb is lett. (Márton Zsolt mindkét kötetét megrendelhető a szerző honlapján: www.zsoltmarton.hu)

Dr. Mayer János

Ízelítőül két vers a kötetből:

Kutya vagyok

*Szekér után kötött, rühes kutya vagyok,
Csóválom a farkam, mindent megugatok,
Bakon ül az Isten, mindig háttal nekem,
Túl rövid a láncom, meg nem előzhetem.*

*Szépen jár a két ló, nem vernek fel nagy port,
Hosszú útra megyünk, földig ér az égbolt,
Jó nekem itt hátul, jobbra-balra megyek,
Mosolyog a gazdám, körülöttem legyek.
Megunom, hogy lepnek, folyton belém csipnek,
Bekapok hát egyet, nincs neve az íznek.*

*Kiérünk egy rétre, vadvirággal tele,
Gyönyörű az élet, bűnnek nincs itt helye.
Ha utolér a vihar, kocsis alá futok,
Mondok egy-két imát, aztán előbújok.*

*Szeretek így élni, oly vidámnak látszom,
Nevetek az égre, nem zavar a láncom.
Erősek a lovak, sose látom őket,
Rájuk bízom magam, nem akarnak többet,
Meghagyják a hitem, hogy én toloom őket.*

Vigasz-e?

*Vigasz-e élőnek, kelte fényes napnak,
Ha nyugaton a gyászba, sugarai hálnak?
Vigasz-e szélnek, a rónán szabad vágta,
Ha odébb a hegynél, halálát már látja?
Vigasz-e a kalásznak, közeleg a napja?
Vigasz-e bogárnak, virága fának,
Ha csőrében végzi, fészekalj madárnak?
Vigasz-e madárnak az ég,
Ha a golyó a szívét, s a békét tépi szét?
Vigasz-e kutyának, hogy a tél rövid,
Ha bőrét a szögön, már a legyek köpik?
Vigasz-e szerelem, erdei vadnak,
Ha acélcsapda fogai, lábaiba marnak?
És vigasz-e gyermeknek, hogy az élet örök,
Ha anyja koporsóján, kopognak a rögök?*

Ötven éve Diákolimpia volt Baján

Az 1956. április 29-e és május 2-a között Baján rendezett dél-magyarországi középiskolás sporttalálkozó hivatalos megnevezésében csak az állhatott, hogy *Diákok az olimpiáért*, de mindenki Diákolimpiának mondta, a résztvevők nagy száma és a versenyszámok széles skálája miatt talán nem indokolatlanul. Sem előtte, sem azóta nem volt Baján valószínűleg az országban sem hasonló nagyságú diák sportrendezvény. Harminchárom iskola kétezzer versenyzője (külön a lányok és a fiúk) hét sportágban, ezen belül tizenhárom atlétikai számban vetélkedett egymással, és a lebonyolításban 153 rendező, szervező és versenybíró vett részt.

A Diákolimpia megálmodója, szervezője, motorja Horváth László, a III. Béla Gimnázium akkori testnevelőtanára volt. A versenyek előkészítésén kívül ő fáradozott legtöbbet a szükséges anyagi támogatások megszerzéséért is. Többek között sikerült megnyernie az ügynek a magyar labdarúgó-válogatottat. Puskásék Baján tartott edzőmérkőzése (egy-egy félidőt játszottak a két bajai futballcsapattal) jelentős bevételt hozott.

Az ötven éve történetek június 16-án a városháza tanácstermében jubileumi emlékülésen idézték fel az egykori résztvevők és a sportszerető érdeklődők. Az 1957 óta Franciaországban élő, de szülővárosához őszinte szívvel ragaszkodó *Horváth László* ott elhangzott visszaemlékezéséből közlünk részleteket az alábbiakban.

B. L.

Kedves Sportbarátaim!

Kedves Hallgatóság!

Az 1956-ös év különleges, eseményekben dús, csodálatos, rettenetes és egyben dicsőséges esztendő volt. Baját és környékét, a Mohácsi-szigetet a dugóvá összetörölődött jégablak miatt még az ideinél is magasabb vízállásnál öntötte el a Duna. Minden úszott a márciusi áradáskor! Házak, utak, kertek víz alatt álltak, de sportlétesítményeink egy része is. Az októberi forradalmat mindenki ismeri, vagy személyes élményként, vagy leírásokból. E két óriási esemény – a természeti csapás és a politikai földrengés – köze élelődött be a Diákolimpia...

Néhai Szabó László (Mufti), volt testnevelőtanárom oltotta belém a nagyszabású sportrendezvények vágyát

és szeretetét. Az év végi tornaünnepélyek mellett ő kezdeményezte a legjobb tanuló és legjobb sportoló diákok összetett versenyét is. *A mens sana in corpore sano* a Diákolimpia elgondolása és célja is, hisz az atlétika, torna, futball, kosárlabda, kézilabda, röplabda és asztalitenisz sportágaknak egyenlő súlyuk van benne. Kimerítik az akkori iskolai testnevelés és tanterv majdnem minden sportágát.

A Diákolimpia nem születhetett volna meg a kiváló testnevelő kartársak és barátok hasonló gondolkodása, vágya és segítsége nélkül. Az egy családhoz, a testnevelési családhoz tartozók testvéri, de vetélkedésre mindig kész barátsága és szelleme hozott össze minket ide, Bajára 1956. április végén...

Hivatalosan a sporttalálkozó rendezője a bajai III. Béla Gimnázium DISZ szervezete. Elnök: Szabó Balázs igazgató (aki nélkül a Diákolimpiát megrendezni szervezetileg lehetetlen lett volna. Köszönöm neked, Balázs barátom, lelkes és hatásos igazgatói hozzájárulásodat.) Elnökhelyettes: Borsodi István igazgatóhelyettes, titkár: Horváth László testnevelőtanár, rendezők: a bajai III. Béla Gimnázium valamennyi tanára.

A versenyt rendező bizottságok tagjainak olyan hosszú a névsora, hogy csak egyeseket tudok említeni közülük.

A fogadóbizottság elnöke Szabó Balázs igazgató és tagjai jó néhány tanár iskolánkból.

A gazdasági bizottság elnöke Bajai István százados (Bajai százados barátom a vaskúti laktanya gazdasági főnöke egyhetes kihelyezésre vitte ki a katonákat, az üres laktanyában így lehetett elhelyezni kb. 2000 diákot. A több száz kilométeres telefonvonal kiépítése és működtetése is az ő érdeme.) Tagok: Albert József, Biczók Sándor.

A versenybizottság elnöke Dila Dénes barátom (aki széles szaktudásával és emberségével az egyik fő oszlopa volt szervezetünknek), tagok: az akkori testnevelők, Sztrikinác Zoltán és neje, Tárnok Lászlóné, Kiszely Zoltánné, Bognár Magda (Jávorné), Rittlop Pálné, Pallos Józsefné, Rendes Béláné, Hock Károly, Lajtai Nándor, Antal Gábor.

A technikai bizottság elnöke Werner Ferenc, tagjai többek között Szatmári János (Szatyai barátom), Tax Imre barátom stb.

A propaganda bizottság elnöke Fazekas István barátom, aki sohasem támadott en-

gem cikkeiben, de négy szemközt sokszor megkaptam a magamét, elnökhelyettes Felvidéki Pista iskolatársam.

A költségvetési és ügyviteli bizottság elnöke Major Ferenc, a rendező bizottság elnöke dr. Hollós Sándor barátom, tagjai Fekete-Kovács Győző barátom és volt tanártársaim a III. Bélából. Összekötő: Sáfrány László tanárkollégám. A rendezvények lebonyolításában segítséget nyújtott a Testnevelési Főiskola igazgatójának vezetésével a TF 30 tagú küldöttsége és a városi TSB, Ványa László és a mellette működő társadalmi szakszövetségek...

A négynapos összetett versenyt a leányoknál a pécsi Leöwey Klára Gimnázium nyerte, második a pécsi Közgazdasági Technikum, harmadik a bajai Bányai Júlia Közgazdasági Technikum lett. Fiúknál az első helyezett a bajai III. Béla Gimnázium, második a kecskeméti Piarista Gimnázium, harmadik a dombóvári Gőgös Ignác Gimnázium...

Most, hogy visszagondolok erre az 1956-os év zavaros körülményei közé szorult és emiatt elhalványult emlékü sportrendezvényre, az jár a fejemben: vajon volt-e akkor Baján egyetlen valamire való sportember is, aki valamilyen formában nem vett volna részt e négynapos rendezvények? Ötven év után elérékenyülve köszönöm meg nektek, élőknek és meghaltaknak áldozatos segítségeket. Lehet mondani, hogy „szép mulatság, férfimunka volt”.

Halárverés

Amikor több mint 50 éve elkezdtem a dunai halászok életének kutatását, még több olyan idős halással beszélhettem, akik már az I. világháború előtt ezt a mesterséget űzték. Elmondták többek közt, hogy a mestereknek megvolt a kialakult vevőkörük, és jól felfogott érdekük volt, hogy ezt minden időben ellássák hallal. Mivel a vevőkörbe nem csak a bajai és környékbeli fogyasztók tartoztak, hanem a pesti nagykereskedők is, ez tekintélyes mennyiséget jelentett, amit rossz vízjárás esetén nem tudtak kifogni. Ilyenkor nem volt mit tenni, máshonét kellett vásárolni. Ez a „máshonét” az emlékek szerint Apatin volt, a híres halászközpont, ahol nem csak jobb fogások estek, de maguk is kereskedtek, s nem is kellett messzire menni, hisz a szomszédban volt a Kopácsi rét, a Duna és a Dráva összefolyásánál. Az árvizek jóvoltából szinte egész esztendőben víz alatt állott, s Kopács, a halászfalu szinte csak halászatból élt. Mivel a terület a bélyei főhercegi uradalom tulajdona volt, a Halászati Társaságba tömörült kopácsi halászok árendálták a halászati jogot, és szép jövedelmet biztosítottak az uradalomnak. Olyan mennyiségben fogták a halat, hogy minden kedden, csütörtökön és szombaton tartottak „mérés napot”, amikor messze földről érkeztek halászok és halkereskedők, többek közt a „Győri hal vevő Bárkások”, vagy a szegedi fisérek,

akik a Tiszán ereszkedtek le bárkáikkal, majd vontatták fel a Dunán az árverésre.

A helybeliek persze készültek a vásárra. Előre osztályozták a halat: hálósákokba, „csúcsokba” rakták. Apró halnak számított a keszeg, vegyes hal volt a csuka, dévér, balin, jászkeszeg, compó, kárászból a nagyobb példányok, márna. Külön csúcsba került a ponty, a harcsa, süllő és kecsge.

Az árverést a „manikulás” (manipuláns, gazdasági intéző) – aki rendszerint erdőőr is volt – vezette. Minden fajtát és minden halászt külön-külön bocsátottak kalapács alá. Az árverés után kezdődött a mérés. A manikulás feljegyezte, hogy melyik halásztól mennyit vásároltak, s ezt beírta könyvébe. Ha nagyobb mennyiséget kellett lemérni, azt nem csúcsban, hanem halkosárban akasztották a karos mérlegre. Egy-egy ilyen fűzveszéből kötött kosárba 80 kiló hal is belefért. A keszegnek viszont külön mérőcsúcsot kötöttek, kb. 40 cm átmérőjű, 2 cm szembőségű zsákot, amit vesszőkarikára feszítettek, hogy a hal ne törje össze magát. Máskor gúzsba fűzték, úgy árulták: a szemükön keresztül egy fűzveszőre szedték, majd a vessző végét összekötötték, minden gúzs egy kiló halat tartalmazott.

Volt kereskedő, aki szalmával bélelt kocsi ponyvát vagy halas gyékényt terített, erre öntötte a halat, nyáron jeget is szórtak rá, a tetejére zöld gyomnövényt tettek,

hogy ne melegedjen olyan könnyen. Mások vízzel telt hordókba tették a halat, pokróccal letakarták, s azt abronccsal szorították le. Szállították még bárkában vagy gőzhajón is. Az igazi nagy halvásárok persze ősszel voltak, amikor az idő hűvösebbre fordult, s könnyebb volt a halat szállítani.

A halászok hetente két alkalommal kapták meg a hal árát, a maniklás az erdészlakban csütörtökön rendezte a kifizetést és vasárnap délután a végleges elszámolást. Ő nem részesült az eladott hal árából, mert őt a bérlő fizette.

A bajai halászok emlékei között nem szerepelt kopácsi halárverés, csak apatini vásárlás. Megfelelő méretű bárkával leereszkedtek Apatinba, ott – nyilván kereskedőktől – megvásárolták a szükséges mennyiséget, aztán lóval vagy emberi erővel vontatva a Ferenc csatornán jöttek vissza Bajára. A század elején már kis vontató hajók – propellerek – is közlekedtek a csatornán, akkor már azt is igénybe vették, de voltak „hivatásos” vontatók, főleg szeremleiek. Az I. világháború véget vetett ennek a távolsági halkereskedésnek, hisz a határ miatt a csatornát már nem lehetett hajózni, kénytelenek voltak megelégedni a helyben fogott zsákmánnyal, ami – sajnos – egyre kevesebb lett. A kopácsi halászatnak viszont már csak az emléke él.

Dr. Solymos Ede

Hol vagy, Citi?

(Nyílt levél dr. Vajtai Istvánhoz)

Megszoktuk, hogy köztünk vagy.

Kórházi főorvosként a betegekről és a szakmáról szeretettel, elkötelezettséggel beszéltél. Igazgatói feladataid kapcsán a „keménykedés” vezetőt és dolgozót egyaránt megviseelő terhét válladon hordtad. Állandóan önvizsgálatot tartottál. Tetteid szükségességének, módjának mérlegelése döntéseid után is ott motoszkált homlokod mögött.

A képviselői munka kiszélesítette tevékenységedet. Az új területre új lendülettel vetted be magad. Forradalmárként újat, jobbat akartál. Néha a szálak azonban összegabalyodtak. Tudtál örülni a sikernek, s elszomorodtál, ha hátramoszdítókkal találkozottál, és a „gabaly” megmaradt.

A szakma, abban voltál Te igazi.

Ebből a biztonságból felszabadultan tudtál festeni, rajzolni, fotózni. Élvezet volt alkotásaidon látni azt, amit magunk észre sem vettünk volna. Én Vajtairól neveztem el ezt a stílust. Van olyan ismerősöm, aki Honpolgár-olvasó, úgy vásárolt lapot, hogy a tartalomjegyzékben a Vajtai nevet kereste. Írásaid tovább bővítették a rólad tudható ismereteket. Az írott munka szigorú műfaj. Ezt is jól művelted.

A verbalitásról is egy keveset. Élvezet volt veled társaságban lenni. A komoly témát nem bagatellizáltad el. Szimpatikusan kezelted a szakmai és a társasági humort. Sokszor vidám sztorikkal múltattad velünk az időt.

Szép házasságotok utolsó éveit a sötét fellegek alatt is szerető emberként éltétek

meg. Magamban hordom azt a Vajtait, aki akkor gyönyörű, de szomorú képekben beszélt nekem arról az időszakról.

Aztán megváltoztál, eltűntél, hiányzol. Ezek az életmozaikok maradtak meg bennem, másokban valószínű ennél is több. Bármilyen is a sors, a jó, az érték nem semmisülhet meg. Más színt, más értelmet kaphat sok minden, ami által gazdagodhatunk is.

Néhány hete még messziről láttalak az utcán, nem tudtunk beszélni. Gyere viszsza, Citi! Ne tagadd meg tőlünk meglévő értékeidet!

Válaszod várja

*Dr. Szentjóni Szabó Tibor
és még sok barátod, ismerősöd*

Védendő védtelenek: a fecskefarkú lepke

A nappali lepkék méreteit tekintve egyik legnagyobb és talán legszebb magyarországi képviselője a fecskefarkú lepke (*Papilio machaon*): a kifejlett rovar szárnyainak fesztávolsága 8 centiméter körüli, és ívelt hátsó szárnyait – nevéhez híven – egy-egy kecses farokszerű nyúlvány díszíti. A citrom- vagy mustársárga alapszínű szárnyakat finom fekete rajzolatuk mellett kisebb-nagyobb fekete részek tagolják. Előzők mellett hátulsó szárnyainak belső szegletében téglavörös folt, külső szegélyükön pedig kék foltok sorozata látható. Karcsú testének végén ülő viszonylag kis fejét – a megfigyelések szerint – elülső lábainak szőrszárait fésűként használva tisztogatja. A lepke virágon csak rövid ideig pihen meg, vagy száll le táplálkozni; többnyire elegánsan vitorlázik, megzavarva erőteljes szárnycsapásokkal villámgyorsan menekül.

A fecskefarkú lepkének évente jellemzően két, esetenként három nemzedéke fejlődik. Báb alakban tel el, amelyből a kifejlett imágó április végén – május elején bújik elő. A nőtény egyesével lerakott petéiből kb. 1 hét múlva kelnek ki a feltűnő színű hernyók, teljes kifejlődésük 4-5 héttig tart. Jellegzetességük, hogy veszélyt érezve fejük mögül két narancsszínű szarvat tolnak ki, és kellemetlen illatot árasztanak. Tápnövényeik ernyősvirágzatú növények: főleg a kapor, a murek, a petrezselyem és a sárgarépa leveleit fogyasztják. A hernyók kb. 34-40 milliméter hosszúságúak bábozódáskor, majd a nagyjából három hét időtartamú teljes átalakulást követően bújnak elő a lepkék. A peterakást és a hernyóállapotot követően az új nemzedék szeptemberben bábozódik.

A pillangófélék (*Papilionidae*) legnagyobb változatosságukat a trópusokon érik

Fecskefarkú lepke felülnézetben

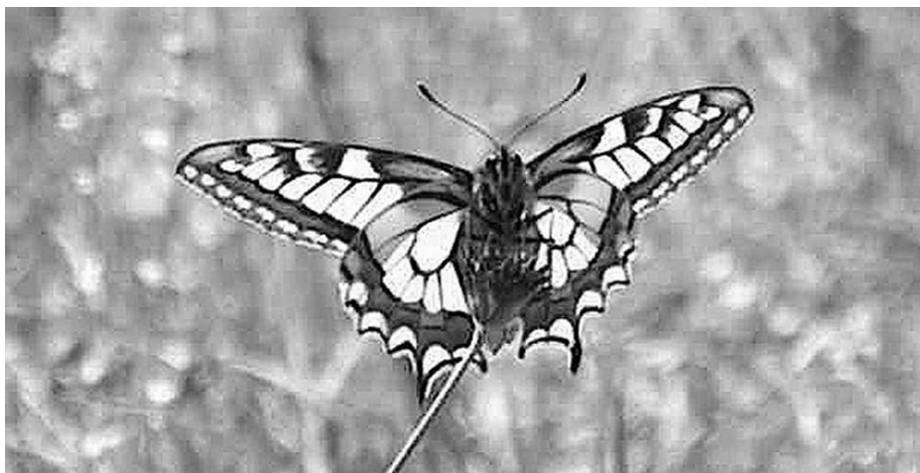
el (ez az igazi hazájuk), Európában a család tagjainak fajszáma igen csekély. Amíg a forró égövön élő pillangók nagy része az erdők lombkoronájának lakója, addig a kontinensünkön élő fecskefarkú lepke elsősorban a nyílt területek élővilágát színesíti. Európában élő rokonai a csak Korzika és Szardínián honos korzikai fecskefarkú lepke (*Papilio hospiton*) és a Mediterráneumban elterjedt déli fecskefarkú lepke (*Papilio alexanor*).

A fecskefarkú lepke országosan elterjedt, így Baján és környékén is bárhol előfordulhat. Kedveli a környező terep legmagasabb pontjait, ahol a hímek területet foglalva várják a nőtényeket. Például városunk határában, a Gólyasortól északra fekvő volt szovjet katonai gyakorlóterület közepén álló kisebb dombon (ezen állt korábban a teljes területre rálátást biztosító magasfigyelő torony) szinte mindig megfigyelhető terület-őrző hím fecskefarkú lepke. A magatartásforma valószínűleg a trópusokon bevált stratégia mérsékelt égövi viszonyokra alkal-

mazott változata: ott az erdők kiemelkedő részei gyakran az ivarok egymásra találását segítő találkahelyek, és hasonlóról lehet szó az itteni nyíltabb térségek domborulatain is. A Kárpát-medence hegyes-dombos vidékein – akár a városokban is – megfigyelhető ez a területfoglalási viselkedés: hegytetőkön vagy kilátók környezetében gyakran látni kergetőző fecskefarkú lepkéket.

Védett, természetvédelmi értéke 2000 forint.

Dr. Nebojszki László

Fecskefarkú lepke felszállás előtt, alulnézetből

BAJAI HONPOLGÁR

Megjelenik minden hónap első napján
ISBN 1416-4469

Főszerkesztő:
Bálint László

A szerkesztőbizottság tagjai:
Bálint Attila, Bánáti Tibor, dr. Dániel József,
Jász Anikó, Kothencz Kelemen, Kovács Zita,
dr. Laki Ferenc, dr. Mayer János,
dr. Nebojszki László, Schmidt Antal

Lapalapító és kiadó:
Újvárosi Általános Művelődési Központ

Postacím:
6500 Baja, Oltványi Imre u. 14.
Telefon: 79/325-599

Fenntartó:
Bajai Honpolgár Alapítvány
Az alapítvány számlavezető bankja:
OTP Kereskedelmi Bank Rt.
Bajai Fiókja 11732033
Bajai Honpolgár Alapítvány 20030119

Nyomdai munkák:
Arculat Nyomda Kft.

Baja, Attila u. 15. Tel.: 79/428-944

**KÉZIRATOT, FÉNYKÉPET NEM ŐRZÜNK
MEG ÉS NEM KÜLDÜNK VISSZA.**